

TÜRK GENÇLERİNDE KİMLİK GELİŞİMİ VE KİMLİK SORUNLARI

Ferhan Dereboy, Nermin Çelen

TÜRKİYE'DE GENÇLİK: NE BİLİYORUZ, NE BİLMİYORUZ

Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Yayınları, 2012, 83-119.

Yaşamımız boyunca görünüştümüz, düşüncelerimiz, değerlerimiz, rollerimiz ve davranışlarımızdaki değişikliklere rağmen hep kendimiz olarak kaldığımız, hep aynı insan olduğumuz ve başka herkesten farklı olduğumuz duygusunu taşırız. İnsanın, kendine ilişkin aynılık ve süreklilik yaşantısı üzerinde ilk duran, 19. Yüzyılın Amerikan düşünürü William James'dir. Bununla birlikte kimlik duygusu, ego kimliği, kimlik oluşumu ve kimlik bunalımı gibi kavramlar, 20. Yüzyılın ikinci yarısında Erik Erikson (1956, 1968) tarafından geliştirilerek psikoloji ve psikiyatri yazınına sokulmuştur. Yaklaşık yarım yüzyıldır bu alanda yapılan çalışmaların da doğruladığı gibi normal olarak kimlik duygusu, ergenlik ve gençlik yıllarında gelişmektedir. Erikson, bu duyguyu bilinçdışı bir ruhsal yapı olan egonun yaşantılarımızı gözleme ve sentezleme işlevinin ürünü olarak gördüğü için, ayrıca da kimlik oluşumunu egonun üçüncü ve son olgunlaşma aşamasına karşılık gelen bir psikik süreç olarak düşündüğü için yapıtlarında ego kimliği terimini kullanmıştır. Bununla birlikte, insanın kendisinin farklı hallerini bilinçli olarak irdelemesi ve aralarında süreklilik görmesinden söz ederken ego kimliği yerine özkimliği terimini kullanmanın daha uygun olacağını belirtmiştir.

Kimlik bunalımı terimi, genel olarak ergenlik ve gençlik yıllarında değişik yoğunluklarda yaşanan kimlik oluşumu sancılarını göndermede bulunur. Sürecin sağlıklı yaşandığı durumlarda kimlik duygusu giderek daha oturur, sağlamlaşır, kişilikte yer eder; tersi durumda kimlik duygusunun eksikliği giderek daha sıkıntılı biçimde hissedilir ve kimlik bocalaması olarak adlandırılan yaşantılar kişiye egemen olmaya başlar. Kimlik oluşumu sürecinin sağlıklı yaşanması, genç bireyin içinde yaşadığı toplumsal çevrede kendi yolunu bulmuş ama aynı zamanda kendilerinden biri olmayı başarmış biri olarak tanınmasına bağlıdır. Çünkü kimlik duygusu, kim olduğumuzu duyumsamaktan öte, kim olarak ve kimlerden olarak *tanındığımızı* duyumsamakla ilgilidir.

Bu bölümde irdelenen ruhsal nitelikleri, yaşantıları veya yapıları anlatmak için kullanılan İngilizce terimler dilimize farklı biçimlerde çevrilmekte ve bu durum konuya yabancı olan okuyucu için kafa karıştırıcı olabilmektedir. O nedenle ilgili terimlerin dilimize farklı çevirilerinin en başta verilmesinin, hem bölümün hem de konuyla ilgili dilimizdeki yayınların rahat anlaşılması açısından yararlı olabileceği düşünülmüştür (Tablo 1). Böylelikle, bölüm boyunca gözden geçirilen çalışmalar anılırken çalışmacıların çeviri tercihine saygı göstermenin kargaşaya yol açmayacağı umulmaktadır.

Tablo 1: Kimlikle İlgili Terimlerin Türkçeye Çevrilmiş Biçimleri

TERİM	TÜRKÇE KARŞILIKLARI
commitment	bağlanma, kararlılık, gönül verme
ego identity	benlik kimliği, ego kimliği
exploration	araştırma, arayış, keşfetme
identity crisis	kimlik bunalımı, kimlik dönemeci, kimlik krizi
identity confusion	kimlik bocalaması, kimlik kargaşası, kimlik karmaşası
identity diffusion	kimlik dağılması, kimlik dağınıklığı
identity disorder	kimlik bozukluğu
identity disturbance	kimlik rahatsızlığı
identity status	kimlik statüsü
achieved	Başarılı, erişilmiş
diffused	başarısız, dağınık, kargaşalı
foreclosure	bağımlı, erken bağlanmış, ipotekli
moratorium	askıya alınmış, bunalım, kararsız, moratoryum
self	benlik, kendi, kendilik, öz, özbenlik
self-esteem	benlik saygısı, kendilik saygısı, özdeğer duygusu
self-image	kendilik imgesi, özimgesi
self-identity	kendilik kimliği, özkimliği
Self-representation	kendi tasarımı, kendilik temsili, öztasarımı

YÖNTEM

Ülkemiz gençlerinde kimlik gelişiminin anlaşılmasına ve araştırılmasına yönelik akademik çalışmaların belirlenmesi amacıyla Türkçede basılmış makale ve tezler için Ulakbim (Türk Tıp Dizini ve Sosyal Bilimler Veri Tabanı), Türk Psikiyatri Dizini, Türkiye Klinikleri makale tarama merkezi ve YÖK Ulusal Tez Tarama merkezinde “kimlik”; Web of Science ve Pubmed’de “identity” ve “Turkey” anahtar kelimeleri verilerek tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda ülkemizde ergenlerde intihar ve kendini yaralama davranışı üzerinde yapılmış araştırmalar ve olgu sunumları belirlenmiştir. Bazı tezlerin yalnızca isimlerine ulaşılabilmektedir. Tam metnine ulaşamayan makale ve tez künyelerine yazının en sonunda yer verilmiştir.

Bu bölümde sunulan araştırmaların büyük bölümü tez çalışmasıdır. Birkaç istisna dışında gözden geçirilen çalışmalarda etki boyu (effect size) göstergelerinin özel olarak hesap edilmediği ve yorumlanmadığı görülmüştür. Korelasyon ve regresyon analizlerinin çıktısı olan Pearson r ve R² değerleri rapor edilmiş ancak gözlenen ilişkinin derecesini yorumlamakta kullanılmamıştır. Bu da, analiz sonuçlarının anlamlılık düzeyine dayanan abartılı yorumlamalara kapı aralayabilmektedir. Bundan kaçınmak amacıyla, araştırmacıların bildirdiği varyans analizi, t testi, x² testi sonuçlarına dayanarak etki boyu hesaplamaları bizim tarafımızdan yapılmış ve yorumlanmıştır. Çeşitli analizler için Cohen (1988) tarafından tanımlanan etki boyu göstergeleri ve etki boyu standartları bölümün sonunda ekli tabloda verilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Kuramsal Çalışmalar ve Olgu Sunumları

Kimlik oluşumu ve kimlik bunalımı gibi gençlik çağına özgü ruhsal çalkantıların ve sorunların anlaşılması açısından anahtar niteliği taşıyan kavramların ülkemizde tanınması açısından öncülük görevini Atalay Yörükoğlu ve Orhan Öztürk üstlenmişlerdir. *Gençlik Çağı* isimli kitabında Yörükoğlu (1989),

konuyu olgu örnekleriyle ve herkes tarafından anlaşılabilir bir dille Türk okuruna aktarmaya çalışmıştır. Öztürk ise, birlikte çalıştığı Erikson'un psikososyal gelişim kuramını ve gençlik çağında kimlik gelişimiyle ilgili görüşlerini özetlemek amacıyla kaleme aldığı iki kitap bölümüne hem *Psikanaliz ve Psikoterapi* isimli kitabında (1985), hem de *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (1988) adlı ders kitabında yer vermiştir. Ayrıca, *Sınırlı Koşullar Altında Psikoterapi* başlıklı bölümde ağır kimlik bocalaması içindeki Ahmet isimli genç bir hastanın ruhsal yaşantılarını ve yazışmalar yoluyla uzaktan uzağa devam eden bir psikoterapi sürecini canlı biçimde aktarmıştır (Öztürk 1985). Ahmet vakası, ülkemizde genç hastalarda kimlik bocalamasının tanınmamasının nasıl şizofreni gibi ağır tanılara ve EKT gibi somatik tedavilere kapı araladığını, böylelikle gençlerde hasta kimliğinin edinilmesine zemin hazırlandığını dökümlemesi açısından değerli bir çalışmadır. Daha yakınlarda yazdığı bir makalesinde ise (Öztürk 1996) bazı klinik tabloların altında yatan göçe bağlı olarak ortaya çıkmış kimlik sorunlarının tanınmasının ve uygun biçimde ele alınmasının önemini vurgulamıştır.

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesindeki asistanlıkları sırasında Öztürk ve Yörükoğlu ile birlikte çalışma fırsatı bulan ve gençlerdeki kimlik sorunlarına ilgi duyarak bu konuda çalışmayı sürdüren akademisyenlerden Güleç (1992, 2004), daha çok toplumsal bağlamda kimlik sorunlarına eğilmiştir. Bireysel düzeydeki kimlik sorunlarına odaklanan Çuhadaroglu (1990), konuyla ilgili ilk çalışmasında farklı semptom kümeleri sergileyen, dolayısıyla aldıkları tanıları da farklı olan üç genç hastanın kimlik karmaşası içinde oldukları anlaşıldıktan ve terapileri bu anlayışla sürdürülmeye başlandıktan sonra gösterdikleri klinik düzelmeyi aktarmış, kimlik karmaşasının betimleyici bir tanı olmadığını altını çizmiştir. Bir başka çalışmasında (Çuhadaroglu-Çetin 2001), Erikson'un kimlik duygusu ve kimlik kargaşasına ilişkin görüşlerinin kendilik psikolojisi okulunun görüşleriyle ortak noktalarını irdelemiş ve Ayşe isimindeki bir gencin kimlik kargaşasını kendilik psikolojisi terimleri içinde yorumlamıştır.

Dereboy (1993), gençlik çağında yaşanan kimlik bunalımı üzerine Erikson'un kuramsal önermelerini ayrıntılı biçimde incelemiş, bunalımın temasını oluşturan ruhsal çatışmanın kimlik duygusu ile kimlik bocalaması arasındaki çatışma olduğunu, her gencin en azından geçici olarak ve hafif düzeyde kimlik bocalaması yaşadığını, ancak kimi gençlerde bu yaşantıların süreklilik ve ciddiyet kazandığını vurgulamıştır. Tıpkı Çetin gibi kimlik bocalamasının betimleyici bir tanı olmadığını altını çizen ve DSM-III'de birinci eksen tanıları arasına alınmasını eleştiren Dereboy, gençlerde kimlik bocalamasının dinamik anlamda değerlendirilmesi ve tanınmasında yararlı olacak yaşantı veya belirtileri dört grup altında derlemiştir (Tablo 2). Başka çalışmalarında, Erikson'un ego gelişimi basamaklarından esinlenen Kernberg'in ego kimliğini nesne ilişkilerinin üçüncü ve en üst gelişim aşaması olduğu yönündeki görüşlerini irdeleyerek gençlikteki kimlik bunalımının nesne ilişkilerinin ikinci düzeyinden (özdeşim) üçüncü düzeyine geçiş sancılarına karşılık geldiğinin altını çizmiştir (Dereboy 1996, 1997, 2009).

Özel olarak kimlik kavramı üzerine yoğunlaşmamakla birlikte, ergenlik dönemine özgü klinik görüngüler üzerinde yoğunlaşan Türk psikiyatristlerinin psikanalitik yönelimli kuramsal katkılarını da burada kısaca değinmek gerekir. Parman (2000), çeşitli dergilerde yayınlanmış konuya ilişkin makalelerini içeren kitabında, ruhsal kimliğin kaynağının ideal-benlik olduğunu öne sürer. Tıpkı omurganın bedeni taşıması gibi ideal-benlik de ruhsallığı taşımakta ve güvenlik içinde kimlik üzerine soruların sorulması ve yanıtlarının aranmasını olanaklı kılmaktadır. *Ergenler* isimli kitabında Odağ (2005), kendilik ile kimlik kavramlarını açık biçimde tanımlamak için çaba göstermiştir: Kendilik bütün ruhsal yapının iskeletini veya çatısını oluşturan temel ruhsal yapıdır; kimlik ise, kendiliğin en son gelişen, kalıcı bir biçim kazanmış, aynılık ve süreklilik gibi özgül özellikler kazanmış bölümüdür. Tamar (2005), herkesin anlayabileceği bir dille yazılmış kitabında gençlik çağındaki kimlik oluşumu ile ikinci bireyleşme süreci arasındaki yakın bağlantının altını çizmiştir.

Yukarıda anılan olgu tartışmalarına son yıllarda yenilerinin eklendiği görülmektedir. Akça ve arkadaşları (2009), kimlik bocalamasının lise çağındaki bir gençte eşcinsel davranışlar biçiminde açığa vurulmasının altında yatan dinamikleri ve terapi sürecinin ardından gençte gözlenen değişimi; Güney ve arkadaşları (2009) ise, genç bir hastada gözlenen duygudurum oynamalarının altta yatan kimlik karmaşası ile ne oranda açıklanabileceğini tartışmışlardır.

Ülkemizde klinik yönelimli çalışmalarının yanı sıra çeşitli disiplinlerden akademisyenlerin kimlik gelişimini çeşitli modellere göre incelemeye yönelik kuramsal ve görgül çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Kimlik gelişimiyle ilgili çalışmaların başını sosyal psikoloji alanında Nuri Bilgin'in, gelişim psikolojisi alanında Nermin Çelen'in çektiikleri söylenebilir. Bilgin, sosyal kimlik kavramını kuramsal düzeyde tarıyan bir dizi kitap (1994, 1995, 1996, 2007) yazmanın yanı sıra, "Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik" konulu bir sempozyum düzenlemiş ve sunulan bildirileri içeren bir kitabı yayına hazırlamış (1997), konuyla ilgili çeşitli tez çalışmaları yönetmiştir. Çelen de kimlik konusuna odaklanan çok sayıda tez yönetmenin yanı sıra, kitaplarında farklı kuramcılarının kimlik üzerine görüşlerini özetlemiş (2007), daha popülist dille yazılmış, genç ve orta yetişkin gelişim özelliklerini yansıtan kitabında da kimlik gelişiminden söz etmiştir (2009). Bizim gibi geleneksel toplumlarda örtülü bazı kimliklere rastlanılabileceğini öne süren Çelen (2008), gelin-kayınvalide ilişkisinde kayınvalidenin ölümüne kadar gelinin ipotekli kimlik özelliğini "mış gibi" yaşamasını, kayınvalidesinin ölümünden sonra da başarılı kimlik statüsü özelliği sergilemesini bu durumun tipik bir örneği olarak yorumlamaktadır.

Kimlik Duygusu ve Kimlik Bocalamasına İlişkin Görgül Çalışmalar

Dünyada kimlik bocalamasını Erikson'un tanımladığı klinik görünümü kapsayacak biçimde değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş tanı ölçütleri veya ölçme amaçları bulunmamaktadır. Bu nedenle kimlik bocalamasına eşlik eden psikososyal, gelişimsel, klinik vb. parametreler yeterince araştırılmamıştır. Dereboy ve arkadaşları (1994) kimlik bocalaması öğelerinin klinik amaçlı veya araştırma amaçlı olarak sistematik biçimde sorgulanması ve standart biçimde değerlendirilmesine yönelik 28 soruluk bir öz-bildirim ölçeği geliştirmiştir (Tablo 2). Kimlik duygusu ve kimlik bocalamasını birlikte değerlendiren bir aracın olumsuz yaşantıları değerlendiren yarısı olarak düşünüldüğü ve olumlu yaşantılara ilişkin soruların da ileride eklenmesi tasarlandığı için geliştirilen ölçek Kimlik Duygusu Değerlendirme Aracı (KDDA) olarak adlandırılmıştır. Ancak bu biçimiyle belki de KDDA-28 olarak adlandırılması daha uygun olacaktır.

KDDA'nın psikometrik özellikleri ilk olarak üniversite öğrencilerinden oluşan bir örnekleme çalışılmıştır (Dereboy ve ark. 1994). Ölçeğin uyuma geçerliğini incelemek amacıyla KDDA puanlarına göre beliren kümelerin özdeğer ve özimgesi puanları karşılaştırılmıştır. Katılımcıların KDDA puanlarının düşük/orta/yüksek olmasının *Rosenberg Özdeğer Duygusu Ölçeği* puanları üzerindeki etkisinin büyük olduğu belirlenmiştir ($F_{3,149}=25.60$, $\eta^2=0.34$). Benzer biçimde KDDA ile değerlendirilen kimlik bocalamasının *Offer Duygu Düzeyi* ($F_{3,150}=17.90$, $\eta^2=0.26$), *Ruh Sağlığı* ($F_{3,150}= 22.43$, $\eta^2=0.31$), *Depresyon* ($F_{3,150}=25.23$, $\eta^2=0.34$), *Beden ve Öz İmgesi* ($F_{3,150}=16.22$, $\eta^2=0.24$) alt ölçek puanları üzerindeki etkisinin büyük veya orta derecede bulunması, KDDA'nın uyuma geçerliğini destekleyen kanıtlar olarak yorumlanmıştır. Yine üniversite öğrencileri üzerinde yapılan ikinci psikometrik çalışmada, yüksek KDDA puanları ile gençlerin kendilerini ruhsal açıdan sorunlu bulmaları arasında paralellik gözlenmiştir (Dereboy ve ark. 1999). KDDA ile *Rosenberg Özdeğer Duygusu Ölçeği* arasında bu çalışmada yüksek düzeyde korelasyon ($r=0.54$) gözlenirken, daha sonra meslek lisesi öğrencilerinde gerçekleştirilen bir çalışmada orta düzeyde korelasyon ($r=0.39$) gözlenmiştir (Türkbay ve ark. 2005). Lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen faktör analitik bir çalışmada ölçeğin tek faktörlü bir yapısı olduğunun belirlenmesi ve doğrulayıcı faktör analizinde tek faktörlü çözümün verilerle uyumunun iyi düzeyde bulunması, hem ölçeğin hem de dayandığı kimlik bocalaması kurultusunun ülkemizde geçerli olduğunu düşündürmüştür

(Dereboy ve ark. 2008). Yapılan bütün çalışmalarda ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısının 0.90 civarında bulunmuş olması (Dereboy ve ark. 1994, 1999, 2008, Kaynak-Demir ve ark. 2009), hem araştırma amaçlı hem de klinik amaçlı kullanımlar için KDDA'nın güvenilirliğinin yeterli düzeyde olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 2. *Kimlik Bocalamasının Öğeleri ve KDDA Soruları*

KİMLİK BOCALAMASININ ÖĞELERİ	KDDA Soru No
I. Ruhsal Yapılardaki Sorunlar	
Kendilik tasarımı dağınıklık	1
Nesne tasarımlarında dağınıklık	2
Ego ölküsünde dağınıklık	3
Süperego işlevlerinde bozukluk	4
II. Kimlik Duygusunda Sorunlar	
Kendinin zaman içindeki aynılık ve sürekliliği yaşantısının yitirilmesi	5
Kendinin roller içindeki aynılık ve sürekliliği yaşantısının yitirilmesi	6
Kendinin başkalarının gözünde aynılık ve sürekliliği yaşantısının yitirilmesi	7
Kendi yolunda yürüyor olma yaşantısının yitirilmesi	8
Gerçekçi bir yaşam çizgisi belirleyip bu çizgiye yönelememe	9, 10
Tuttuğu yolu ya da varoluş tarzını tam olarak benimseyememe	11
Toplumsal çevrede kendine tanınma sağlayamama	12
III. Aşamalı-Oluşum Evreleriyle İlişkili Sorunlar	
Bebeklik Zaman Kargaşası ve İç Kapanma (Güvensizlik, Umutsuzluk, İç Kapanma)	13, 14, 15
Küçük Çocukluk Kendiyle Uğraşma ve Kendinden Kuşku Duyma (Utanç ve Kuşku, Irade Zayıflığı, Zorlantı)	16, 17, 18
Oyun Çocukluğu Rol Ketlenmesi, kendini çelmeleyici Role Saplanma (Suçluluk, Girişim Eksikliği, Ketlenme)	19, 20, 21
Okul Çocukluğu İşeyaramazlık Duygusu ve Çalışma Felci (Aşağılık Duygusu, Yetersizlik, Atalet)	22, 23, 24
Ergenlik-Gençlik Sadakatle Bağlanamama, Beğenmezlik	25
Genç Erişkinlik Cinsel Bocalama	26
Erişkinlik Otorite Kargaşası	27
Yaşlılık Değerler Kargaşası	28
IV. Ters Kimlik Seçimi	-

Gençlerde psikopatolojik bulgular veya göstergelerle KDDA puanları arasındaki ilişki çeşitli çalışmalarda incelenmiştir. Çuhadaroğlu (1999) bir üniversitenin sağlık merkezine ruhsal yakınmalarla başvuran öğrencilerin KDDA puanlarının fiziksel yakınmalarla başvuran öğrenciler ve yakınması olmayan öğrencilerden anlamlı ölçüde yüksek olduğunu bildirmiştir ve gözlenen etkinin boyu büyüktür ($F_{2,115}=21.38$, $\eta^2=0.27$). Benzer bir çalışmada Demir ve arkadaşları (2010) depresif öğrencilerin KDDA puanlarını medikal yakınmaları olan öğrencilerden yüksek bulmuşlardır ($t_{60}=6.8$, $d=1.75$). Bu çalışmanın ilginç bir bulgusu, antidepresan ilaç tedavisinin ardından düzelen gençlerde KDDA puanların belirgin biçimde düşmesi ($d=1.19$), tedaviye cevap vermeyenlerde ise bu etkinin görülmemesidir ($d=0.16$). Düzelen grubun tedavi öncesi ortalama KDDA puanı 78 dolaylarındayken tedavinin ardından 60 düzeyinin altına gerilemiş; düzelmeyen grupta ise başlangıçta 87 dolayında olan ortalama puan tedavinin ardından 80'in üstünde kalmaya devam etmiştir.

"Normal" popülasyonda KDDA ile yapılan tarama yoluyla patolojik bir gelişim çizgisi izleyen gençlerin seçilip seçilemeyeceği sorusuna bir tez çalışmasında yanıt aranmıştır (Kaynak 2001, Kaynak-Demir ve ark. 2009). Çalışmada, üniversite hazırlık kurslarına giden gençlere KDDA verilmiş, puanları ortalamasının 1 standart sapma üstünde olan gençlerin klinik değerlendirmesi yapılmış, % 73'ünde bir veya daha çok DSM-IV eksen I bozukluğu belirlenmiştir. Bu oran, bocalama yaşamayan gruptaki % 10'luk tanı alma oranının yaklaşık yedi katıdır. Konulan tanılar arasında fobik bozukluklar, depresyon ve distimi başı çekmektedir. Bu çalışmanın diğer bir önemli bulgusu, bocalama içindeki gençlerde sadece sınır kişilik bozukluğu ölçüt skorunun değil; çekingen, bağımlı, obsesif kompulsif, kendini çelmeleyen ve şizotipal kişilik bozukluğu ölçüt skorlarının da bocalama içinde olmayan gençlere göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmasıdır. Kimlik bocalaması ile kişilik bozuklukları arasındaki ilişkiyi daha yakından incelemek amacıyla KDDA ile on iki kişilik bozukluğu ölçüt skoru arasındaki korelasyon oranları hesaplandığında en yüksek korelasyonlar KDDA skorları ile çekingen kişilik bozukluğu skorları arasında gözlenmiştir (bağımlı değişkene göre $\eta=0.71$ veya $\eta=0.83$). Başka bir tez çalışmasında (Gültekin 2008), yaygın veya sınırlı sosyal fobisi olan üniversite öğrencilerinin KDDA puanlarının sosyal fobisi olmayan öğrencilerden yüksek bulunması da ($F_{2,697}=157.91$, $\eta^2=0.31$), sosyal anksiyete ile kimlik bocalaması arasındaki yakın ilişkiye işaret etmektedir.

KDDA'nın orta veya yüksek düzeylerde korelasyon gösterdiği bildirilen klinik ölçekler ve korelasyon katsayıları şöyledir: *Genel Sağlık Anketi* (GSA-12) ile $r=0.44$ (Bilal 2005) ve $r=0.45$ (Dereboy ve ark. 2005); *SCL-90 Genel Semptom İndeksi* ile $r=0.63$ (Türkbay ve ark. 2005a); *Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği* ile $r=0.62$ (Gültekin 2008); *Hamilton Depresyon Ölçeği* ile $r=0.60$, *Beck Depresyon Ölçeği* ile $r=0.77$, *Beck Anksiyete Ölçeği* ile $r=0.63$ (Demir ve ark. 2010); *MMPI-2 Maskülen Cinsel Roller Ölçeği* ile $r=0.36$, *Koss-Butcher Depresif İntihar Düşüncesi Ölçeği* ile $r=0.62$, *Lachar-Wrobel Problematik Öfke Ölçeği* ile $r=0.31$ (Bilal 2005).

Psikopatoloji ve kimlik bocalamasına zemin hazırlayan ailesel koşulların incelendiği iki çalışmada KDDA ile *Aile Değerlendirme Ölçeği* (ADÖ) kullanılmıştır. Ankara'da lise öğrencileri ($n=300$) üzerinde gerçekleştirilen ilk çalışmada (Özgen 1999), KDDA ile en yüksek korelasyon gösteren ADÖ alt ölçekleri *İletişim* ($r=0.45$), *Genel İşlevsellik* ($r=0.43$) ve *Roller* ($r=0.43$) olarak belirmiştir. İkinci çalışmada (Dereboy ve ark. 2005), Aydın'da lise ve dengi okulların öğrencilerinden alınan temsil edici bir örnekleme ($n=1027$) *Aile Değerlendirme Ölçeği* (ADÖ) alt ölçeklerinden hepsinin KDDA ile anlamlı ancak düşük veya orta düzeyde korelasyon gösterdiği belirlenmiştir. Orta düzeyde korelasyon katsayıları *Genel İşlevsellik* ($r=0.39$), *Problem Çözme* ($r=0.34$) ve *İletişim* ($r=0.33$) alt ölçekleri için hesaplanmıştır. Bu araştırmada GSA-12 puanlarıyla belirlenen sorunlu öğrencilerin klinik değerlendirmesi, bir tez çalışmasına konu olmuştur (Bilal 2005). Normal örnekleme KDDA ile orta düzeyde korelasyon gösteren ADÖ alt ölçekleri arasına sorunlu alt grupta *Davranış Kontrolü* ($r=0.31$) boyutunun katılması dikkat çekicidir. Üniversite öğrencilerinde ($n=773$) bağlanma stilleri ile kimlik bocalaması arasındaki ilişkiyi araştıran (Birgi 2010), saplantılı ve korkulu bağlanma stillerine sahip katılımcıların KDDA puanlarının güvenli ve kayıtsız bağlanma stillerine sahip katılımcıların KDDA puanlarından anlamlı ölçüde yüksek olduğunu bulmuştur ($F_{3,769}=69.95$, $\eta^2=0.21$). Büyük bir etkiye işaret eden bu sonuç, KDDA puanlarındaki varyansın % 21'inin tek başına bağlanma örüntüleri tarafından açıklanabileceğini düşündürmektedir.

Anılan çalışmaların bulguları olumsuz özimgesine, düşük özdeğer duygusuna, olumsuz benlik modeliyle belirli saplantılı ve korkulu bağlanma stillerine bağlanma sahip gençlerimizde kimlik bocalamasının daha yoğun yaşandığını düşündürmektedir. Gencin içinde büyüdüğü ailenin işlevselliğinin, iletişim ve problem çözme yetisinin düşük olması kimlik gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bocalama içindeki gençlerde ruhsal yakınmalar artmakta, klinik düzeyde ruhsal bozuklukların görülme olasılığı yükselmektedir. Kimlik bocalaması ile depresyon, distimi ve sosyal anksiyetenin birlikteliği dikkat

çekicidir. Depresyon ile bocalama arasındaki ilişki iki yönlü gibi görünmektedir: Kimi gençlerde başka etmenlere bağlı olarak ortaya çıkan depresyon, gencin kimlik duygusunu da sarsmakta ancak depresyonun düzelmesiyle bu sarsıntı da hızla geçmektedir. Kimi gençlerde ise depresyon altta yatan ciddi bir kimlik bocalamasına ikincil olarak gelişmekte ve ilaç tedavisine yanıt vermemektedir. Araştırma sonuçları kimlik bocalaması ile kişilik bozuklukları arasında da iki yönlü bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Altı çizilmesi gereken bir nokta, kimlik bocalamasının sadece sınır kişilik bozukluğuna değil, genel anlamda her tür kişilik patolojisine eşlik etmesidir.

KDDA kimlik bocalamasını klinik veya araştırma amaçlı olarak değerlendirmek için geçerli ve güvenilir bir ölçek görünümü vermektedir. Araştırma amaçlı kullanımlarda, örneklem ortalamasının en az 1 ss üstünde ($z \geq +1$) puan alan %16-17'lik kesimin kimlik bocalaması yaşantılarının normalin üstünde veya dışında olduğunun kabul edilmesi ve kesme noktasının bu biçimde alınması uygun olacaktır. Kaynak-Demir ve arkadaşlarının (2009) bulguları, bu yöntemle sorumlu gençlerin belirlenebildiğini düşündürmektedir. Ancak, KDDA normatif puanları popülasyona göre farklılık göstermektedir. Bu yüzden, Dereboy ve arkadaşlarının (1994) ölçek geliştirme çalışmasında tıp fakültesi öğrencilerinden topladıkları verilere dayanarak önerdikleri 70 puan düzeyindeki kesme noktasının sadece bu popülasyon için geçerli olduğu akıldaki tutulmalıdır.

Klinik amaçlı kullanımlarda ise, lise ve dengi okul öğrencilerinden oluşan geniş bir örneklemde KDDA puanlarının ortalamasının 66.0 ± 19.6 olarak hesaplanmış olmasına bakarak (Dereboy ve ark. 2005), lise çağındaki öğrencilerde kesme noktasının 85 olarak alınması önerilebilir. Öte yandan, üniversite öğrencilerinden oluşan örneklemelerde $z \geq +1$ kesme noktasının 73 (Dereboy ve ark. 1999) ve 78 (Birgi 2010) puanına karşılık gelmesine dayanarak üniversite çağındaki gençlerde kesme noktasının 75 olarak alınması salık verilir. Bugüne dek yapılan çalışmaların sadece birinde (Türkbay ve ark. 2005b) cinsiyetin KDDA puanları üzerinde küçük bir etkisi gözlenmiştir ($t_{213} = 3.0$, $d = 0.43$). Öte yandan çok sayıda çalışmada kızlarla erkeklerin puanları arasında fark bulunmamıştır (Dereboy ve ark. 1994, Çuhadaroğlu 1999, Özgen 1999, Dereboy ve ark. 2008, Kaynak-Demir ve ark. 2009, Birgi 2010, Demir ve ark. 2010). Dolayısıyla, kızlar ve erkekler için ayrı ayrı kesme noktaları belirlemeye gerek olmadığı söylenebilir.

Burada, KDDA'dan türetilmiş olduğu pek bilinmeyen bir ölçekten söz etmek gerekiyor. Tez çalışması sırasında Köker (1997), KDDA'nın birkaç cümle içeren maddelerini ayrı maddelere bölmüş, bazı cümleleri olumludan olumsuz veya olumsuzdan olumluya çevirmiş, maddelerin cevap anahtarını da bocalama yaşantılarının olmasının değil, olmamasının puan alacağı biçiminde değiştirmiştir. Sonuçta ortaya çıkan ölçeğe KDDA'nın bir formu olmasına karşılık yasal olmayan biçimde (Ek:2) Kimlik Duygusu Ölçeği-Köker Formu adını da koyunca bir ölçek sahibi olmuştur! Ne yazık ki, bu ölçekle çalışan araştırmacılar ölçeğin kökenini bilmemekte, verdikleri eksik referanslarla sanki ölçeğin soruları Köker tarafından yazılmış gibi yanlış bir izleniminin yerleşmesine yol açmaktadırlar. Buna izin vermemek açısından KDDA-KF olarak adlandırılması gereken ölçeğin psikometrik özellikleriyle ilgili birkaç sorun bulunmaktadır. Birincisi, Erikson'un kimlik duygusuyla ilintili olarak tanımladığı yaşantılar ölçekte sorulmamakta, sadece bocalama yaşantılarının varlığı ya da yokluğu sorgulanmaktadır. Dolayısıyla, kimlik duygusunu ölçme iddiasındaki KDDA-KF kimlik duygusu kavramını yeterince kapsayamamakta, temsil edememektedir. İkincisi, KDDA tek faktörlü homojen bir yapı sergilerken, KDDA-KF dokuz faktörlü dağınık bir yapı sergilemektedir. Üçüncüsü, KDDA için çeşitli araştırmalarda 0.90 civarında α katsayıları hesaplanırken, KDDA-KF için Köker'in hesapladığı 0.74 düzeyindeki α katsayısı araştırmalarda grup değerlendirmeleri için kabul edilebilir olsa da, klinikte bireysel değerlendirmeler için yetersiz bir güvenilirlik düzeyine işaret etmektedir. KDDA-KF ile Peşken Süslü (2002) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, İstanbul'da yaşayan 15-18 yaşlarındaki işçi gençlerle öğrenci gençlerin puanları karşılaştırılmış, öğrenci gençlerin puanları yüksek bulunmuştur ($d = 0.62$). Hesapladığımız etki boyu, bu yaşlarda işçi veya

öğrenci olmanın KDDA-KF puanları üzerinde orta derecede etkiye bulunduğu işaret etmektedir. Eskişehir'de liseli gençlerle gerçekleştirilen diğer araştırmada (Balkaya 2005, Balkaya ve Ceyhan 2007), başarı düzeyinde artışın ($\eta^2=0.05$) ve gencin arkadaşlarının ailece onaylanmasının ($\eta^2=0.09$) KDDA-KF puanlarını yükseltici bir etki gösterdiği belirlenmiş olup, etkinin boyu sırasıyla küçük ve orta düzeydedir.

Kocacık (2003), alt veya orta sosyoekonomik düzeydeki ailelerden gelen üniversite öğrencilerinde kimlik duygusunun oturmuşluğunu bir anket yardımıyla Dereboy (1993) tarafından tanımlanan dört ölçüt ekseninde değerlendirmiş, öğrencilerin %63'ünde henüz kimlik duygusunun oturmadığını belirlemiş, bunu her gencin kimlik bunalımı yaşadığı önermesini (Erikson 1968) doğrulayan bir sonuç olarak yorumlamıştır. Ayrıca öğrencilerin %53'ünde dayatılmış kimliğin söz konusu olmasına, %59'unda grup normlarına uyma yönünde bir yönelimin varlığına bakarak, geleneksel toplumlara özgü yukarıdan aşağı dayatılan (dikey) kimliğin örnekleme ağırlıklı olduğu, modern toplumlara özgü seçilmiş (yatay) kimliğin ise henüz azınlıkta olduğu sonucuna varmıştır.

Erikson'un psikososyal gelişim kuramının çekirdeğinde yatan düşünce şudur: Her bir gelişim evresi belirli bir olumsuz duygu ve bunun karşıtı olan olumsuz duygunun olgunlaşması için kritik zaman aralığını oluşturur. Evrenin sonuna doğru, çatışan iki duygunun kişilikte ne ağırlıkta yer edeceği belli olur. İnsan yaşamı birbirini izleyen sekiz evreden geçerek gelişir, biçimlenir. Kimlik duygusu, ilk gençlik ve gençlik evresinde olgunlaşması ve kişilikte yer etmesi beklenen sağlıklı yaşantı iken, kimlik bocalaması da karşıtı olan sağlıksız yaşantıdır. Rosenthal ve arkadaşları (1981) tarafından geliştirilen *Erikson Psychosocial Stage Inventory* (EPSI), psikososyal gelişim evrelerinin ilk altısında psikososyal çatışmaların nasıl çözümlendiğini, hangi duygunun kişilikte ağırlık kazandığını ölçmektedir. EPSI, altı evrenin her biri için 12 maddeden oluşan bir alt ölçek içermektedir ve bu maddelerin yarısı sağlıklı duyguyu, diğer yarısı da sağlıksız duyguyu sorgulamaktadır. Düşük puanlar evrede sağlıklı duygunun ağırlık kazandığını, yüksek puanlarsa sağlıksız duygunun ağırlık kazandığını göstermektedir.

Tablo 3: EPSI Orijinal ve Türkçe Sürümlerinin Güvenirlik Verileri (Cronbach α)

EPSI Alt Ölçekleri	Rosental ve ark. 1981		Arslan 2008
	Ön Çalışma N=97	Asıl Çalışma N=622	Ön Çalışma N=233
Güven	0.77	0.63	0.76
Özerklik	0.74	0.62	0.66
Girişim	0.81	0.57	0.63
Çalışkanlık	0.79	0.75	0.79
Kimlik	0.78	0.71	0.70
Yakınlık	0.73	0.63	-

Ölçek, yakınlık alt ölçeği hariç olmak üzere, bir tez çalışmasında kullanılmak üzere dilimize çevrilmiş ve psikometrik özellikleri ön çalışmada incelenmiştir (Arslan 2008, Arslan ve Arı 2008b). Orijinal ölçeğin Melbourn lise öğrencileri için hesaplanan ve Türkçe çevirinin Konya'da okuyan üniversite öğrencileri için hesaplanan içtutarlık katsayıları (Tablo 3), *Çalışkanlık* ve *Kimlik* dışındaki alt ölçeklerin güvenilirlik değerlerinin kimi örneklerde kabul edilebilir sınırların altına düşebildiğini göstermektedir. Eğer üniversite öğrencilerine ek olarak dokuz ilin lise öğrencilerinden oluşan 1525 kişilik asıl çalışma örnekleminde hesaplanan güvenilirlik katsayıları ve madde-toplam korelasyonları da tezde rapor edilmiş olsaydı, EPSI Türkçe sürümünün psikometrik özelliklerine ilişkin daha çok veri sahibi olabilirdik. Arslan'ın asıl çalışma bulguları, bağlanma stillerinin EPSI Kimlik alt ölçeği puanları üzerindeki etkisinin anlamlı ancak küçük olduğunu göstermektedir ($F_{3,1517}=18.49$, $\eta^2=0.035$).

Kimlik Statüleri Modeli Doğrultusunda Yapılan Çalışmalar

Erikson'un ego kimliği kavramına işe vuruk ve ölçülebilir bir nitelik kazandırmak amacıyla Marcia tarafından geliştirilen kimlik statüleri modeli ve bu model temelinde geliştirilen ölçekler son 30 yıldır bu alandaki çalışmalarda en yoğun kullanılan ölçme araçları olmuştur. Marcia, kendini adama ve bunalım/araştırma olarak adlandırdığı iki parametreye göre dört kimlik statüsü tanımlamıştır: Erişilmiş, askıya alınmış, erken bağlanmış ve dağınık. Erişilmiş statü her iki parametrenin de pozitif olmasıyla, dağınık statü ise her iki parametrenin de negatif olmasıyla belirlidir. Askıya alınmış statüde araştırma var ama kendini adama yokken, erken bağlanmış statüde tersi söz konusudur. Modele göre, araştırmanın pozitif olduğu iki statü sağlıklı kimlik gelişimine, negatif olduğu iki statü de sağlıklı kimlik gelişimine işaret etmektedir. Marcia (1966), modelini sınamak için yaptığı ilk çalışmasında ruhsal yönden en sorunlu deneklerin dağınık statüdeki denekler olmadığını düşündüren veriler elde etmiş ve şunları söyleme gereği duymuştur: "Erikson'un söz ettiği kimlik bocalaması içindeki bireyler ile bu çalışmada kimlik dağınıklığı olarak sınıflanan denekler birbirlerinden psikopatolojinin derecesi bakımından farklı olabilirler".

Gençlerin kimlik statülerini saptamak için Marcia'nın geliştirdiği yarı yapılandırılmış görüşme aracının hem zaman alıcı olması hem de güvenilir olmaması nedeniyle, bu aracın sorularından yola çıkılarak OM-EIS (Objective Measure of Ego Identity Status) adı verilen bir öz bildirim ölçeği geliştirilmiştir (Adams ve ark. 1979). Her bir statü için 6 soru içeren bu araç, kararsız ve kargaşalı statülerdeki denekleri ayırtmakta yetersiz kalınca, her bir statü için 16 soru içeren EOM-EIS (Extended Objective Measure of Ego Identity Status) geliştirilmiştir (Grotevant ve Adams 1984). Bu formla yapılan değerlendirmelerle yapılandırılmış görüşmeye dayalı değerlendirmeler arasında uyuşmanın düşük olduğunun anlaşılması üzerine (Craig-Bray ve Adams 1986), kimi sorularının yeniden yazılması sonucunda günümüzde EOM-EIS-R veya EOM-EIS-2 olarak adlandırılan ölçek ortaya çıkmıştır (Bennion ve Adams 1986).

EOM-EIS'in son sürümü Eryüksel (1987) tarafından bir tez çalışması kapsamında Türkçe'ye çevrilmiş, üniversite öğrencileri üzerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış, araştırma amaçlı kullanılmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında ölçeğin psikometrik özelliklerini inceleyen Eryüksel, güvenilirliğin bağımlı statü için iyi, kararsız ve başarılı statüler için kabul edilebilir düzeyde, ancak kargaşalı statü için düşük olduğunu gösteren iç tutarlık katsayıları elde etmiştir (Tablo 3). EOM-EIS-2'nin Türkçe'ye çevirisini 1987 yılında yaparak psikometrik özelliklerini inceleyen bir başka araştırmacı da Oskay'dır ve bu ilk çeviriyi kültürlerarası bir çalışmada kullanmıştır (Taylor ve Oskay, 1995). Ancak bu çalışmada da ölçeğin orijinal İngilizce ve Türkçe formlarının psikometrik özelliklerini karşılaştırmalı biçimde incelemeye yönelik analizler beklenmedik sonuçlar vermiştir. Sözgelimi, Türk üniversite öğrencilerinde (n=82) dağınık statü ideolojik yarımı, başarılı statü ideolojik yarımıyla beklenen negatif korelasyonu göstermediği gibi ($r=-0.02$), moratoryum ideolojik yarımıyla da pozitif korelasyon ($r=0.21$) göstermiştir. Dağınık statü kişilerarası yarımında başarılı statü ile negatif ($r=-0.29$) korelasyon, moratoryum ($r=0.23$) ve erken bağlanmış ($r=0.34$) statülerle de pozitif korelasyonlar göstermiştir. Benzer korelasyon örüntüsünün Amerikan gençlerinde de gözlenmesi, sorunun çeviriden kaynaklanmadığını düşündürmektedir. Bir diğer beklenmedik bulgu, dağınık statünün ideolojik yarımıyla kişilerarası yarımı arasında Türk gençlerinde anlamlı düzeyde korelasyon gözlenmemesidir ($r=0.12$). Son olarak, özdeğer duygusu ile dağınık statünün ideolojik yarımı arasında negatif korelasyon gözlenmemesi bir diğer beklenmedik bulgudur. Gerçi Amerikan gençlerinde durum pek farklı değildir ama öyle görünüyor ki, bu türden araştırmanın sayıtlarıyla uyumsuz bulgular nedeniyle çeviride çeşitli düzeltmeler yapma gereği duyan Oskay (1997, 1998), ölçeğin yeni çevirisinin psikometrik özelliklerini üniversite öğrencilerinden oluşan daha geniş bir örnekleme çalışmıştır. Ne var ki, tablo 3'de özetlenen veriler EOM-EIS Eryüksel çevirisiyle düzeltilmiş

Oskay çevirisi arasında iç süreklilik yönünden önemli bir fark olmadığını, özellikle dağınmık kimlik statüsü alt ölçeğinin güvenilirlik sorununun giderilemediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 4: EOM-EIS Türkçe Formunun Güvenirlik Verileri (Cronbach alfa)

Kimlik Statüleri	Eryüksel Çevirisi			Oskay Çevirisi 1997 (n:1224)	Özdikmenli Revizyonu 2009 (n=985)	Eryüksel ve Varan Revizyonu 1999	
	Eryüksel 1987 (n=160)	Varan 1990 (n=638)	Dereboy 1999 (n=757)			(n=337)	(n=101)
Başarılı	0.72	0.75	0.78	0.75	0.77	0.78	0.86
İpotekli	0.89	0.84	0.86	0.84	0.86	0.87	0.94
Kararsız	0.78	0.71	0.76	0.73	0.74	0.83	0.86
Dağınmık	0.64	0.61	0.65	0.57	-	0.84	0.88

Ölçeğin (Eryüksel çevirisi) psikometrik özelliklerini liseli gençler üzerinde inceleyen Varan (1990), üniversiteli gençlerde bulunana benzer güvenilirlik katsayıları elde etmiş; kargaşalı statünün güvenilirliğini yine düşük bulmuştur (Tablo 4). Kişilerarası ve ideolojik yarınlar için statüler arasında gözlenen korelasyonlar da, tıpkı Taylor ve Oskay'ın (1995) çalışmasında olduğu gibi, kargaşalı statünün kararsız ve erken bağlanmış statülerden ayrılmadığını düşündürmüştür. Çalışmaya katılan liseli gençlerin yarıdan fazlası düşük profilli olup gerçek anlamda bir statüye sokulamamıştır. EOM-EIS Eryüksel çevirisinin psikometrik özellikleri üzerine üçüncü çalışmayı yapan Dereboy ve arkadaşları (1999), dört statüye ayrılan katılımcıların özdeğer duygusu ve kimlik bocalaması puanlarını karşılaştırdıklarında, özdeğer duygusunun en düşük ve bocalamanın en belirgin olduğu grupların kararsız statü ve geçiş grupları olduğunu bulmuşlardır. Beklenenin tersine kargaşalı statü grubu, özdeğer duygusu ve bocalama açısından ortalarda yer almıştır. Bu çalışmada göze çarpan bir başka sorun, belirli statülere dağılan deneklerin, gerek özdeğer duygusu gerekse kimlik bocalaması açısından homojen değil heterojen gruplar oluşturmasıdır. Bu da, belirli bir kimlik statüsünde yer alan katılımcıların ortak ruhsal özelliklerinden söz etmeyi zorlaştırmaktadır. Araştırmacılar bu bulgularına ve güvenilirliğinin düşük olmasına (Tablo 4) dayanarak kargaşalı statünün klinik kullanışlılığının son derece sınırlı olduğunu öne sürmüşlerdir.

EOM-EIS Türkçe formu üzerinde daha önce yaptıkları çalışmaların verilerine dayanarak sorunlu maddeleri belirleyen Eryüksel ve Varan (1999), ölçekte kapsamlı bir düzeltme yapmışlardır. Bu düzeltme, sorunlu maddeleri yeniden yazmanın ötesinde sekiz alt alandan ikisiyle ilgili değişikliği içermektedir. *İdeolojik* boyutun *Felsefi Yaşam Biçimi* alt alanı yerine *Gelecekle ilgili Yaşam Planları* alt alanı ve *Kişilerarası İlişkiler* boyutunun *Cinsiyet Rolü* alanı yerine *Aile İlişkileri* alt alanı geçirilmiş ve bu yeni alanlarla ilintili sorular yazılmıştır. Araştırmacılar ortaya çıkan yeni formun artık EOM-EIS olarak adlandırılmasının uygun olmayacağını düşünerek, Benlik Kimliği Statüleri Ölçeği (BKSÖ) adını uygun görmüşlerdir. Yeni ölçeğin psikometrik özellikleri önce ilköğretim, lise ve üniversite öğrencilerinden oluşan bir örnekleme (n=337) incelenmiş, tüm statülerin güvenilirlik katsayılarının yeterli düzeyde bulunması yanında, alt ölçeklerin sokulduğu faktör analizinde varyansın %81'ini açıklayan kuramsal yapıyla uyumlu dört faktörün belirlediği görülmüştür. Bu ilk çalışmanın bulguları ışığında ölçek maddeleri özellikle anlaşılabilirlikleri göz önünde tutularak tekrar gözden geçirilmiş, böylelikle BKSÖ'ye son biçimi verilmiştir. Ölçeğin bu biçiminin psikometrik özelliklerini üniversite öğrencilerinden oluşan bir örnekleme (n=101) inceleyen araştırmacılar, faktör analizinde dört statünün ideolojik ve kişilerarası yarınlarının daha belirgin biçimde ayrıştığını belirlemişler ve dört statü için de yeterli güvenilirlik katsayıları hesaplamışlardır (Tablo 4).

EOM-EIS üzerinde en son düzeltme çalışması bir doktora tezi kapsamında yapılmıştır (Özdikmenli-Demir 2009). Ölçeğin 64 maddesinin sokulduğu faktör analizinde birçok maddenin ya birden fazla faktör altında yer aldığı ya da hiçbir faktörle yeterince yüklenmediği belirlenmiştir. Orijinal ölçeğin kararsız ve kargaşalı boyutlarındaki maddelerin genellikle bir arada yüklendiği göz önüne alınarak bu iki boyutun tek bir faktörde birleştirilmesinin daha uygun olacağına karar verilmiştir. Üç faktörün sokulduğu varimax rotasyon sonrasında ölçeğin maddelerinden 19'u ya hiçbir faktörle yüklenmediği ya da birden çok faktörle yüklendiği için çıkarılmış, böylelikle üç boyutlu 45 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur. Kararsız-kargaşalı boyutta yer alan maddelerin büyük bir kısmının orijinal ölçekte kararsız boyutta yer almış olan maddeler olmasından ötürü bu alt ölçeğin kararsız statü olarak adlandırılmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Yapılan bu düzeltmeden sonra üç statü için elde edilen güvenilirlik katsayıları yeterli veya kabul edilebilir sınırlardadır (Tablo 4). Burada, güvenilirliği düşük, dolayısıyla geçerliği de kuşkulu olan kargaşalı statünün ölçekten çıkarılması bir çözüm olarak görülmüştür, ama bu yeni ölçeğin Marcia'nın kurultusu ile tam olarak uyumlu olmadığı ortadadır.

Kimlik statülerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş olan bir diğer ölçek, *Ego Identity Process Questionnaire* (EIPQ) olup statüleri tanımlamakta ölçüt olarak alınan iki değişkeni, yani keşfetme ve kararlılığı ölçmek amacıyla oluşturulmuş iki alt ölçeği bulunmaktadır ve güvenilirlik katsayıları sırasıyla 0.86 ve 0.80 olarak hesaplanmıştır (Balistreri ve ark. 1995). Ölçeğin dilimize çevirisi ve güvenilirlik incelemesi, bir tez çalışması kapsamında gerçekleştirilmiştir (Arslan 2008, Arslan ve Arı 2008a, 2010). Türkçe form *Ego Kimlik Süreci Ölçeği* olarak adlandırılmış olup güvenilirlik katsayıları keşfetme alt ölçeği için 0.73, kararlılık alt ölçeği için de 0.62 olarak hesaplanmıştır.

Marcia, bireyin tek bir kimlik örüntüsü olmadığını, farklı etkileşim alanlarında farklı kimlik örüntüleri olabileceğini öne sürmüştür. Çelen, ölçeğin psikometrik sorunlarının bu durumdan kaynaklandığı ve eğer doğru kullanılırsa Türk gençlerinin gelişimsel özelliklerini çalışmak için yararlı bir araç olduğu düşüncesindedir. Kantarcıoğlu (2004), Çelen'in danışmanlığında gerçekleştirdiği tez araştırmasında, suç işlemiş ve işlememiş erkek ergenleri yaşlarına göre alt gruplara ayırarak kimlik statülerini karşılaştırmıştır. Yaş grupları arasında gözlenen kimi farklılıklar bir yana bırakılırsa; araştırmaya katılan ergenlerin arkadaşlık, flört ve meslek alt alanlarında ağırlıklı olarak başarılı kimlik statüsü sergiledikleri; buna karşılık politika alt alanında kargaşalı kimlik statüsü, cinsiyet rolleri alanında ipotekli kimlik statüsü, felsefi yaşam alanında moratoryum statüsünün ağırlıklı olduğu belirlenmiştir. Kantarcıoğlu'nun bulguları, EOM-EIS'te alanlara göre değerlendirme yapılmasının uygun olabileceğini düşündürmektedir. Ancak burada da, alt alanların ne denli güvenilir ölçülebildiği sorusu gündeme gelmektedir.

Kimi psikometrik sorunlarına karşın EOM-EIS-2'nin çeşitli Türkçe sürümleri ülkemizde çok sayıda araştırmada kullanılmış; kimlik statüsü puanları ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişki araştırılmıştır. Üniversite öğrencilerinin kimlik statülerine dağılımının hangi değişkenlerden etkilendiğini araştıran Eryüksel (1987), cinsiyetin belirgin etkisini saptamıştır. Kararsız statü her iki cinsde de ilk sırada gelirken; başarılı statü erkeklerde ikinci, kızlarda son sırada; erken bağlanmış statü ise kızlarda ikinci, erkeklerde son sırada gelmektedir. Çakır ve Aydın'ın (2005) liseli öğrenci örnekleminde ise kız öğrencilerin başarılı statü puanları erkeklerden yüksek, erken bağlanmış statü puanları da erkeklerden düşük bulunmuştur. Solmaz ve Alisinanoğlu (2004), liseli kız öğrencilerin moratoryum puanlarını erkeklerden yüksek, bağımlı ve dağınık statü puanlarını ise erkeklerden düşük bulmuştur. Şahin de (2009), kızların kararsız statü puanlarını erkeklerden yüksek bulmuştur ($d=0.37$). Öte yandan üniversite öğrencilerinde yaptığı araştırmada ters yönde bulgular elde eden Akman (2007), kız olmanın erken bağlanmış statü puanlarında yaklaşık 1 puan yükselmeye; moratoryum puanlarında da yaklaşık 1.5 puan düşmeye yol açtığını hesaplamıştır. Morsümbül (2005), erkeklerle karşılaştırıldığında kızların başarılı statü puanlarını yüksek,

dağınık statü puanlarını da düşük bulmuştur. Buna karşılık Varan (1990) liseli gençlerle yaptığı çalışmada, Çeçen (2001) ise 15-25 yaşlarındaki gençlerle yaptığı çalışmada statü puanları üzerinde cinsiyetin etkisini gözlememişlerdir.

Eryüksel (1987), EOM-EIS puanlarına göre dört statüye ayrılan üniversite öğrencileri arasında durumluk ve sürekli kaygı puanları açısından anlamlı fark bulamamış ve bu sonucu, ölçeğin geçerliğini desteklemeyen bir bulgu olarak yorumlamıştır. Kimlik statüleri ile kaygı düzeyi arasındaki ilişki, Gönül'ün (2008) tez çalışmasının da konusunu oluşturmuştur. 22-30 yaşlar arasındaki gençler ve genç yetişkinlerde yapılan bu araştırmada ise, sürekli ve durumsal kaygı düzeylerinin sadece başarılı kimlik statüsü puanları ile anlamlı düzeyde ve pozitif yönde ilişki gösterdiği, diğer statü puanlarıyla anlamlı düzeyde ilişki göstermediği belirlenmiştir. Kimlik alt alanlarından üçüne (meslek, arkadaşlık, flört) yönelik analizler, sürekli kaygı düzeyleriyle bu alt alanlara ilişkin statü puanları arasında ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Durumluk kaygı düzeyleri ise; meslek alt alanında ipotekli ve başarısız statüyle, arkadaşlık alt alanında ipotekli statüyle, flört alt alanında moratoryum statüsüyle korelasyon göstermiştir. Eryüksel'in bulgularının tersine Gönül'ün bulguları, yüksek kaygı düzeylerinin başarılı kimlik statüsünde yer alma olasılığını arttırdığını, ancak diğer statülere yönelişi etkilemediğini düşündürmektedir. Başarılı statüyle kaygı düzeyleri arasında gözlenen ilişkinin kimlik alt alanlarında gözlenmemesi şaşırtıcı bir sonuçtur ve olasılıkla alt alanlara yönelik ölçümlerin güvenilirliğinin düşük olmasında kaynaklanmaktadır.

Kimlik statüleri ile madde bağımlılığı arasındaki ilişki bir tez çalışmasında incelenmiştir (Pala 2007). Sonuçlar, kontrol grubuna göre madde bağımlısı gençlerde başarılı statü ($\eta^2=0.14$) ve erken bağlanmış statü ($\eta^2=0.04$) puanlarının düşük, kargaşalı statü puanlarının yüksek ($\eta^2=0.11$) olduğunu ortaya koymaktadır. Tez verilerine dayanarak hesapladığımız η^2 değerleri, madde kullanımının başarılı statü puanları üzerindeki etkisinin büyük, kargaşalı statü puanları üzerindeki etkisinin ise orta düzeyde olduğunu düşündürmektedir. Bir başka tez çalışmasında (Uçar 1999), ilköğretim öğrencilerinden üniversite öğrencilerine uzanan yaş aralığı geniş bir örnekleme kimlik statüleriyle intihar düşüncelerinin ilişkisi incelenmiş, anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Hastalıkla kimlik statülerinin ilişkisine odaklanan bir araştırmada (Çeçen 2001), epileptik gençlerin sağlıklı kontrol grubuna göre dört statüden de daha yüksek puanlar aldıkları, ancak gruplar arasındaki farkın başarılı statü için anlamlı düzeye ulaşmadığı, diğer üç statü için anlamlı düzeye ulaştığı bulunmuştur. Bu bulgu, epileptik gençlerin ölçekteki bütün sorulara daha fazla olumlu yanıt verme eğiliminin yansıması gibi görünmektedir.

Marcia (1994) kimlik statüleri ile ilgili yıllar süren araştırmasında farklı kültürel faktörlerin kimlik statüsü oluşturmada rolü üzerinde durmuş; hatta politik ve ekonomik durumların karmaşık kimlik statüsü oluşturabileceğini belirlemiştir. Kimlik statülerinin ailesel özelliklerle ilişkisi ülkemizde ilk kez kültürlerarası bir çalışmada Taylor ve Oskay (1995) tarafından incelenmiştir. Amerikan ailelerine göre Türk ailelerinin daha otoriter olması ve çocuklarında özerk davranışları desteklememelerinden yola çıkan araştırmacılar, Türk gençlerinde başarılı ve askıya alınmış statü puanlarının düşük, erken bağlanmış ve dağınık statü puanlarının yüksek olacağını varsaymışlardır. Sonuçta, iki grup arasında yapılan sekiz karşılaştırmanın üçünde anlamlı fark bulunmuştur. Araştırmacıların varsayımlarıyla uyumlu biçimde Türk gençlerinin ideolojik moratoryum ($t_{181}=2.96$, $d=0.44$) ve kişilerarası başarılı ($t_{181}=1.92$, $d=0.29$) statü puanları düşük bulunurken, varsayımlara ters biçimde ideolojik erken bağlanmış ($t_{181}=3.04$, $d=0.45$) puanları da düşük bulunmuştur. Bu sonuçlar, kültürel bağlamın statü puanları üzerinde ya hiç etki göstermediğini ya da ufak bir etki gösterdiğini düşündürmektedir. Çalışmada, ailedeki karar verme süreçleriyle statü puanları arasındaki korelasyonlara bakıldığında, Türk gençlerinde yirmi dört korelasyon katsayısından sadece birinin anlamlı düzeye ulaştığı ancak düşük düzeyde olduğu ($r=0.19$) belirlenmiştir.

Ankara'da lise öğrencilerinin kimlik statüleri üzerinde algılanan anababa tutumlarının etkisini inceleyen bir tez çalışmasında (Çakır 2001, Çakır ve Aydın 2005), hem otoriter ailelerin çocuklarının, hem

de izin verici ailelerin çocuklarının ihmal edici ailelerin çocuklarına göre erken bağlanmış statü ölçeğinden daha yüksek puanlar aldığı bulunmuştur. Bu sonuç, otoriter anababa tutumunun olumlu kimlik gelişimi için en elverişli tutum olduğu yönünde batılı ülkelerde yaygın olan düşüncenin ülkemiz için geçerli olmadığını düşündürmektedir. Bir diğer çalışmada (Çeçen 2001), anababalarını otoriter olarak nitelendiren epileptik gençlerin (n=3) kararsız statü puanlarının demokratik olarak nitelendiren epileptik gençlerin (n=48) puanlarına göre anlamlı ölçüde yüksek olduğu bulunmuştur. Ancak bu karşılaştırmada gruplardan birinde sadece üç deneğin bulunması, sonuçlara çok dikkatle yaklaşılmasını gerektirmektedir. Diğer bir tez çalışmasında (Demir Solmaz 2002, Solmaz ve Alisinanoğlu 2004), başarılı statü puanlarının demokratik anababa tutumu ile; moratoryum, bağımlı ve kargaşalı statü puanlarının ise koruyucu ve otoriter anababa tutumları ile pozitif korelasyon gösterdiği bildirilmiştir. Pala (2007) tarafından gerçekleştirilen tez çalışmasında da, anababasıyla ilişkisinde kabul algılamak başarılı statü puanlarında yükselmeye, red algılamak ise kargaşalı statü puanlarında yükselmeye ilişkili bulunmuştur. Ailesel kabul/reddin alt boyutlarının sokulduğu regresyon analizli sonuçlarına göre, başarılı statü puanları için en güçlü yordayıcı annenin sıcak olarak algılanması, kargaşalı statü için en güçlü yordayıcılar da babanın saldırgan, annenin ihmal edici olarak algılanmasıdır. Akman (2007), gençlerin ailelerindeki ilişkileri duyarsız ve tutarsız olarak değerlendirmelerindeki 1 standart puanlık (1 z puanı) artışın, başarılı statüde 0.17 z puanlık azalmaya yol açtığını; buna karşılık kararsız ve dağınık statülerde sırasıyla 0.22 ve 0.14 z puanlık artışa yol açtığını hesaplamıştır. Yine, ailedeki ekonomik sorunlara ilişkin 1 z puanlık artışa kararsız statüde 0.16 z puanlık azalma eşlik ederken; aile düzensizlik ve anababa arasında uyumsuzluğa ilişkin 1'er z puanlık artışlara erken bağlanmış statüdeki 0.10 z puanlık azalma eşlik etmektedir. Atak (2009), annenin ilgi ve denetimine aşırı korumanın eşlik etmemesi durumunda başarılı statü puanlarında yükselme, diğer statü puanlarında düşme olacağını belirlemiştir. İlginç bir çalışmada (Nemlioğlu ve Atak 2010), üniversite öğrencilerinde evli olup olmamanın statüye yönelik üzerindeki etkisi orta boyda bulunmuştur ($\chi^2=65.87$, $\Phi=0.31$). Evli olanlar arasında başarılı statünün görece yüksek oranda, kargaşalı ve erken bağlanmış statüler ise görece düşük oranda temsil edilmektedir. Aynı çalışmada, sosyoekonomik düzeylerin statüye yönelik üzerinde etkisi de düşük ancak orta boya yakın bulunmuştur ($\chi^2=49.66$, $\Phi=0.27$). Düşük sosyoekonomik düzeyden gelen gençler arasında başarılı statüde bulunanların oranı görece yüksek; erken bağlanmış statüde bulunanların oranı görece düşüktür.

Kimlik statülerinin bağlanma stilleriyle ilişkisini üniversite öğrencilerinde araştıran Morsümbül ve Tümen (2008), bağlanma stillerinin başarılı statü dışında kalan üç kimlik statüsünün puanları üzerinde etkisinin anlamlı düzeyde olduğunu bildirmişlerdir. Post hoc analiz sonuçlarına göre, saplantılı bağlanma stili askıya alınmış kimlik statüsü puanlarında yükselmeye neden olurken; kayıtsız bağlanma stili ipotekli statü puanlarında, korkulu bağlanma stili de dağınık statü puanlarında yükselmeye yol açmaktadır. Bir başka tez çalışmasında (Şahin 2009) güvenli bağlanma stili ile kararsız kimlik statüsü arasında negatif yönlü ($r=-0.153$), saplantılı bağlanma stili ile kararsız kimlik statüsü arasında pozitif yönlü ($r=0.18$) bir ilişki belirlenmiştir. Arslan (2008) Ego Kimlik Süreci Ölçeği'ni kullanarak yaptığı çalışmada bağlanma stillerinin kararlılık ($F_{3,1517}=3.91$, $\eta^2=0.008$) ve keşfetme ($F_{3,1517}=10.38$, $\eta^2=0.02$) puanları üzerindeki etkisini anlamlı bulmuştur. Hesapladığımız η^2 değerleri, kararlılık puanlarının gösterdiği varyansın %1'den azının, keşfetme puanlarının gösterdiği varyansın ise %2'sinin bağımlılık stillerindeki farklılıkla açıklandığına işaret etmektedir.

Şahin'in tez çalışmasında (2009) yetiştirme yurdunda yaşayanın kimlik statüleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ailesi yanında yaşayan ergenlerle karşılaştırıldığında, yurttan yaşayan ergenlerin başarılı ($d=-0.43$) ve bağımlı statü ($d=-0.45$) puanlarının düşük; kararsız ($d=0.38$) ve kargaşalı statü ($d=0.44$) puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak hesapladığımız etki boyları, yetiştirme yurdunda yaşayanın statü puanları üzerindeki etkisinin küçük olduğunu ortaya koymaktadır.

Kimlik statüleriyle kendini açma davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği bir tez çalışmasında (Gültekin 2000, 2001), başarılı kimlik statüsündeki lise öğrencilerinin kendini açma eğiliminin genel olarak diğer statülerdeki öğrencilerinden yüksek olduğu bulunmuştur. Kumru ve Thompson'un (2003) araştırmasında, lise ve üniversite çağlarındaki gençlerden oluşan örnekleme kimlik statülerinin kendini izleme (self monitoring) ile ilintisi araştırılmıştır. Genel ve kişilerarası kimlik statüleriyle olmasa da ideolojik yarıma göre belirlenen kimlik statüleriyle kendini izleme arasında ilişki saptanmıştır: İdeolojik açıdan başarılı statüdeki gençlerde en düşük kendini izleme görülürken, kargaşalı statüdekilerde en yüksek kendini izleme gözlenmiştir.

Gençlerin içindeki yetiştikleri sosyokültürel bağlamın kimlik statüleri üzerindeki etkisini inceleyen bir tez çalışmasında (Demir 2007, 2009), İstanbul ve Nusaybin'de okuyan lise öğrencilerinin puanları karşılaştırılmıştır. Nusaybin'li öğrencilerin ideolojik alanda kararsız statü puanları ($\eta^2=0.04$) ile kişilerarası alanda bağımlı statü ($\eta^2=0.01$) ve kargaşalı statü ($\eta^2=0.02$) puanları İstanbul'lu öğrencilerden anlamlı ölçüde yüksek bulunmuştur. Ancak yerleşim yerinin statü puanları üzerindeki etkisinin küçük olduğunu göz önünde tutarak, araştırmacının kendisinin de vurguladığı gibi, abartılı yorumlardan kaçınmakta yarar vardır.

Liseli gençlerde sosyal çevrenin statülere yönelme üzerindeki etkisini inceleyen Varan (1990), yüksek sosyoekonomik seviyeden ailelerin çocuklarının gittiği lisede olumlu (başarılı + kararsız) kimlik statülerinin görece yüksek oranda görüldüğünü belirlemiştir ($\chi^2=27.23$, $\Phi=0.16$). Hesapladığımız Cramer Φ değeri küçük etki boyuna işaret etmektedir. Nemlioğlu ve Atak (2010) ise, düşük sosyoekonomik düzeyden gelen gençler arasında başarılı statüde bulunanların oranını görece yüksek bulmuştur ($\chi^2=49.66$, $\Phi=0.27$), ancak sosyoekonomik düzeyin statülere yöneliş üzerinde etkisi küçüktür.

Çelen (2009) Torino Üniversitesi Kadın Araştırmaları Enstitüsü'nda sunduğu çalışmasında EOM-EIS ve Marcia'nın görüşme tekniklerini birlikte kullanarak tesettürlü üniversite öğrencilerinin kimlik statülerine dağılımını incelemiştir. Görüşmede yöneltilen sorulara verilen cevaplarla da desteklenen ölçek puanlarına göre statülere dağılım şöyledir: Başarılı %63.9, kargaşalı %1.8, erken bağlanmış %7.2, kararsız %18.1. Örneklemin çoğunluğunun meslek ve din alt alanlarına yönelik analizlerde başarılı statüde olduğu; buna karşılık yakın (intim) ilişkiler alt alanında kargaşalı statüde olduğu bulunmuştur.

Oskay (1997), üniversite öğrencilerinin kimlik statüsü puanlarında okudukları bölümün etkisi olup olmadığının 1224 öğrencilik bir örnekleme araştırmıştır ve varyans analizinde bulunduğu anlamlı sonuca dayanarak, kimlik başarıları açısından eğitim ve tıp fakültelerinde okuyan öğrencilerin en üst düzeyde, güzel sanatlar fakültesinde okuyan öğrencilerinse en alt düzeyde yer aldığı sonucuna varmıştır. Bu çalışmada en yüksek anlamlılık düzeyinde fark, başarılı statü puanlarının okunan fakülte açısından karşılaştırılmasında bulunmuştur ($F_{4,1219}=7.42$, $p=0.0001$, $\eta^2=0.02$). Ancak hesapladığımız η^2 değeri, öğrencilerin okudukları bölümün başarılı statü puanları üzerindeki etkisinin küçük olduğunu göstermektedir.

Kimlik Stilleri Modeli Doğrultusunda Çalışmalar

Berzonsky (1989, 1992) kimlik duygusunu oluşturmak, sürdürmek, gerektiğinde gözden geçirmek konusunda bireylerin farklı yönelimler içinde olabildiğini öne sürmüştür. Kimlik stili olarak adlandırdığı bu kimlik işleme yönelimleri en azından üç düzeyde işlemekte olup alt düzeyde bilişsel davranışsal yanıtlar, ara düzeyde sosyal bilişsel stratejiler, en üst ve genel düzeyde de bireyin kimliğiyle ilintili konuları değerlendirirken kullandığı strateji yer almaktadır. Berzonsky, üç kimlik stili tanımlamış ve her birinin belirli kimlik statüleriyle koşutluk gösterdiğini ileri sürmüştür: (1) Bilgi yönelimli (information-oriented) kimlik stiline sahip kişiler Marcia'nın başarılı ve kararsız statüde olarak tanımladığı kişilerdir. Kimlikle

ilintili kararlar verirken veya sorunlar çözerken kendilerine ilişkin bilgileri araştırma, değerlendirme, kullanma eğilimindedirler. (2) Normatif (normative) kimlik stiline sahip kişiler erken bağlanmış statüdedirler. Kimlikle ilgili sorunlarına çözüm ararken başlıca çabaları, kendileri için önemli olan kimselerin veya çevrelerin görüş ve beklentilerinin dışına çıkmamaktır. (3) Dağınık/kaçınan (diffuse/avoidant) kimlik işleme tarzına sahip olan kişiler kargaşalı statüde yer alırlar. Kimlikleriyle ilintili sorunları, kararları, sözleşmeleri sürekli ertelerler.

Berzonsky kimlik stillerini ölçmek amacıyla geliştirdiği, kısaca ISI olarak adlandırılan *Identity Style Inventory* (Kimlik Stilleri Envanterini) psikometrik özelliklerini iyileştirmek amacıyla birçok kez gözden geçirmiştir. ISI'nın bütün sürümleri stillere ilişkin üç alt ölçeğe ek olarak gönül verme alt ölçeği içermektedir. Değişik sürümlerin orijinal formlarına ilişkin ve Türkçe çevirilerine ilişkin güvenilirlik katsayıları tablo 4'de verilmiştir. Çelen ve Kuşdil (2009), ISI-III'ü dilimize çevirerek psikometrik özelliklerini Uludağ Üniversitesi öğrencilerinde incelemişler, norma bağlı kimlik stili puanlarının güvenilirliğinin çok düşük olduğunu belirlemişlerdir (Tablo 5). Faktör analizi sonuçları ise, norma bağlı stili temsil eden maddelerin bilgi yönelimli stilden ve kimlik kararlılığından net ayrışmadığını düşündürmüştür. Araştırmacılar başından beri Berzonsky ile sürekli iletişim kurdukları ve onun çizdiği desen üzerinde hareket ettikleri halde, norma bağlı stili ortaya koyacak maddelerin kültür bazında farklılaşmasından ötürü yeniden düzenlenmesi gerektiği konusunda kendisi ile uzlaşma sağlayamamışlardır. O nedenle norma bağlı stil puanlarını değerlendirirken dikkatli davranılmasında yarar görülmektedir. Çelen ve Kuşdil'in çalışmasında, algılanan anababalık tarzının ISI alt ölçek puanları üzerindeki etkisi de incelenmiş, çocuklarının özerkliklerini destekleyen ve çocuklarına yakın olan anabababaya sahip olduğunu düşünen gençlerde bilgiye dayalı stil puanları ve gönül verme puanlarında yükselme, dağınık/kaçınan stil puanlarında ise düşme eğilimi gözlenmiştir.

Tablo 5: ISI Orijinal ve Türkçe Sürümlerinin Güvenirlik Verileri (Cronbach α)

ISI Alt Ölçekleri	ISI-III		ISI-IV	
	Berzonsky 1992	Çelen ve Kuşdil 2009	Smits 2008	Eryiğit 2009
Bilgi Yönelimli	0.62	0.63	0.71-0.76	0.80
Normatif	0.66	0.40	0.69-0.78	0.73
Dağınık/Kaçınan	0.73	0.62	0.77-0.82	0.81
Gönül Verme	?	0.56		

Yurtdışında gerçekleştirdiği tez çalışmasında Eryiğit (2010), ISI-IV'ü dilimize çevirmiş ve Boğaziçi üniversitesi öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde çalışmıştır. ISI'nın gönül verme alt ölçeğinin kullanılmadığı bu çalışmada elde edilen güvenilirlik katsayılarının daha yeterli veya kabul edilebilir sınırlarda olduğu göze çarpmaktadır (Tablo 5). Çalışmanın ülkemizle ilgili bulguları, kültürel etkilerin (gelecek yönelimlilik ve belirsizlikten kaçınma) kimlik stilleri için yordayıcı olmadığını göstermektedir. Norma dayalı stil puanları ile babanın gelir düzeyi arasında pozitif, annenin mesleki statüsüyle negatif ilişki belirlenmiştir. Annelerinin mesleki statüsü yüksek olan öğrencilerin mesleki alanda daha az olasılıkla norma dayalı, daha yüksek olasılıkla bilgiye dayalı kimlik stiline sahip oldukları görülmektedir. Bu bulgu, çalışan annelerin çocukları için daha az norma dayalı düşünme yönünde rol modeli olarak işlev gördükleri biçiminde yorumlanabilir (Eryiğit 2010).

Pittman ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilmiş olan *Identity Processing Styles Q-sort* (IPSQ), dilimize çevrilerek psikometrik verileri incelenmiş olan bir diğer kimlik stili ölçüm aracıdır (Eryiğit ve Kerpelman, 2009). Bu ölçeği alan kişilerin her madde için kartlar üzerine yazılmış seçenekleri kendilerine

en çok uyandan en az uyana doğru sıraya sokmaları gerekmektedir. IPSQ alt ölçekleri aynı stili ölçen ISI alt ölçekleriyle orta düzeylerde korelasyon göstermektedir (0.41 - 0.54). Ölçeğin Türkçe formundan elde edilen bilgiye dayalı ve norma dayalı stil puanlarının ilişkili parametrelerle (öztanımlamanın bireysel/ilişkisel/kolektivist oluşu, özkavramının netliği/bulanıklığı, özdeğer duygusunda kişisel/kişilerarası özelliklerin önemi ve tatminkarlığı, baş etme biçiminin adaptif/dağınık-kaçınan/dilek yüklü düşünceye sığınan biçimde oluşu, yine baş etme biçiminin sorun odaklı/duygu odaklı oluşu, kültürel yönelimin bireysel/toplulukçu oluşu) kuramsal olarak anlamlı korelasyonlar göstermesi, IPSQ Türkçe sürümünün kurultu geçerliğinin bulunduğunu düşündürmektedir. Eryigit ve Kerpelman'ın (2009) Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri bu çalışmanın dikkati çeken bulgularının başında, hem bilgiye hem de norma dayalı kimlik stillerinin ilişkisel öztanımlama ile korelasyon göstermesi gelmektedir. Bu bulgu, genel olarak gençlerimizin kendilerini ilişkisel terimlerle tanımlama eğiliminde olduklarını düşündürmektedir. Benzer biçimde, her iki kimlik stiliyle toplulukçu kültürel yönelim arasında gözlenen pozitif korelasyonlar, gençlerimizde genel olarak hafif bir toplulukçu kültürel yönelim eğilimi olduğunu düşündürmektedir. Çalışmada öğrencilerin ağırlıklı olarak bilgiye dayalı kimlik stiline sahip olduklarını düşündüren bulgular elde edilmişse de, bu bulgunun ülkemiz gençliğine ne ölçüde genellenebilir olduğu henüz bilinmemektedir.

Kimlik Süreçleri Modeli Doğrultusunda Yapılan Çalışmalar

Kimlik statülerinin aslında kimlik oluşum sürecinde yaşananların sonucu olduğunu ve bu süreçlerin değerlendirilmesinin önemli olduğunu düşünen Hollandalı araştırmacılar, kimlik gelişiminin yönünü gösteren üç değişken tanımlamışlardır: Kararların içeriği, kararların gücü, kararların edinimi ve değişimindeki araştırmanın miktarı. Bu değişkenleri ölçmek için geliştirilen ölçeklerden ikisi dilimize çevrilerek psikometrik özellikleri incelenmiştir.

Bunlardan ilki olan *Groningen Identity Development Scale* (GIDS), doktora çalışması sırasında Bosma (1985) tarafından geliştirilmiştir. GIDS yoluyla değerlendirme üç aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşamada, yarı yapılandırılmış bir görüşme yoluyla değerlendirilen kişinin bir alandaki kararları sorgulanmakta; ikinci aşamada, kişinin o alandaki kararları bir karta yazılmakta, birden fazla kararın olması durumunda denekten kendisini en iyi şekilde ifade eden seçmesi istenmektedir. Üçüncü aşamada denek o alanda zorunlu olarak belirlenen seçeneklerle oluşturulmuş anketi cevaplamaktadır. Anket birisi kararın gücü, diğeri arayışın miktarını ölçen iki alt ölçekten oluşmaktadır. Her sorunun denneğin ya da buluşunun ne derece uygulanabileceğini gösteren dört cevabı vardır. Üç aşamalı yöntem GIDS için tanımlanan altı alanın her biri için tekrar edilmektedir. Bu alanlar; (1) okul (gelecekteki), iş ve boş zaman aktiviteleri, (2) anababa, (3) hayat felsefesi (din, politika değerler), (4) arkadaşlık, (5) kişisel özellikler, (6) yakın ilişkiler yani cinsellik bağlamıdır. GIDS ergenlerde pek çok alandaki araştırmaların ve kararların gücünün ve içeriğinin objektif bir şekilde değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Bosma (1985), GIDS'in arkadaşlık alanında güvenilirlik katsayılarını *Kararlılık* puanları için 0.82, *Araştırma* puanları için 0.74 olarak hesaplamıştır. Çelen'in (1999) danışmanlığında yürütülen üç yüksek lisans çalışmasında bu ölçek kullanılmıştır.

Bosma'nın çalışmalarına dayalı olarak önce *Utrecht-Groningen Identity Development Scale* (U-GIDS), ardından *Utrecht - Management of Identity Commitments Scale* (U-MICS) ve *Dimensions of Identity Development Scale* (DIDS) geliştirilmiştir (Meeus 1995, Crocetti ve ark. 2008, Luyckx ve ark. 2008). DIDS, kimlik oluşumunun dört boyutunu ölçmeye yönelik beşer soruluk dört alt ölçek içermektedir: *Enine Araştırma* (exploration in-breadth), *Derinliğine Araştırma* (exploration in-depth), *Gönül Verme* (commitment making) ve *Gönül Verdikleriyle Özdeşleşme* (identification with commitments). Ölçeği geliştirme çalışmasında bu dört alt ölçek için 0.80 ile 0.86 arasında değişen alfa katsayıları hesaplanmıştır. Bu dört boyuta ek olarak DIDS'de *Takıntılı Araştırma* (ruminative exploration)

alt ölçeği yer almaktadır. DIDS'i, beşinci alt ölçeği dışında dilimize çevirdikten sonra Türk ve Amerikan üniversite öğrencilerinden oluşan üç ayrı örnekleme psikometrik özelliklerini karşılaştırmalı biçimde araştıran Eryiğit (2010), ölçeğin gerek İngilizce gerekse Türkçe formunda iki *araştırma* alt ölçeğinin iç tutarlılığının bulunmadığını gözleyince, faktör yükleri sorunlu olan Enine Araştırma alt ölçeğinin üç maddesini çıkartmıştır. Ardından yeniden yaptığı faktör analiz sonuçlarına dayanarak üçer maddelik iki araştırma alt ölçeği oluşturmuştur. Ancak uyarlanmış Enine Araştırma ($\alpha=0.73$) ve Derinliğine Araştırma ($\alpha=0.66$) alt ölçekleri için Boğaziçi örnekleme için hesaplanan güvenilirlik katsayıları da istenen düzeyde değildir. Enine ve Derinliğine Araştırma ölçeklerinin tersine, Gönül Verme ($\alpha=0.87$) ve Gönül Verdikleriyle Özdeşleşme ($\alpha=0.83$) ölçeklerinin güvenilirliklerini yeterli, ölçek maddelerinin faktörlerle yüklenmesini beklentilerle uyumlu bulan Eryiğit, orijinal ölçek madde içeriğinde değişiklik yapma gereği duymamıştır. İki gönül verme ölçeği arasında yüksek düzeyde ($r=0.82$) korelasyon bulunmaktadır. Her iki gönül verme ölçeği ISI ve IPSQ ile ölçülen bilgiye dayalı stil puanlarıyla düşük/orta düzeylerde pozitif korelasyon ($r=-0.14$ ile 0.42 arasında), dağınık/kaçınan stil puanlarıyla da orta düzeylerde negatif korelasyon ($r=-0.35$ ile -0.46 arasında) göstermiştir. Üç örneklemin gönül verme ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında yapılan karşılaştırmalarda, Boğaziçi örnekleminin en düşük puanı aldığı, kız ve erkeklerin puanlarının farklılaşmadığı belirlenmiştir. Patika analizi sonuçlarına göre, her üç örnekleme de kimlik oluşumu davranışlarının en güçlü yordayıcısı annenin mesleki statüsüdür. Annenin statüsü yükseldikçe öğrencilerin bir mesleğe gönül verme ve o meslekle özdeşleşme eğilimi artmaktadır.

Kimlik Sermayesi Modeli Doğrultusunda Yapılan Çalışmalar

Cote (1997) bireylere kimliklerinin toplum tarafından öncesi modern öncesi toplumların tersine, modern toplumlarda bireylerin kimliklerini kendilerinin yapılandırılmaları gerektiğini düşünür. Geç modern toplumlarda ise bu konuda bireye yardımcı olabilecek kurumlar yetersizdir. Daha da önemlisi, bu toplumlarda egemen olan rekabetçi hava, bireyleri kendi içsel değer ve ilkelerini korumaktan çok başkalarını etkilemeye ve hoşnut etmeye yöneltmektedir. Bu yüzden geç modern toplumların tüm bireyleri içsel nirengi noktalarını sürdürmek konusunda zorlanmakta, en büyük sıkıntıyı da başkalarının değerlendirmelerini fazlasıyla önemseyen gençler çekmektedir. Bu koşullarda gencin elinin altında bulunan kaynaklar kimlik oluşumu sürecinin seyrini belirleyici önem taşıyabilir. Bireyin kimlik sermayesini oluşturan bu kaynaklar elle tutulabilir olanlar ve olmayanlar olarak iki gruba ayrılır. Elle tutulabilir sermaye kaynakları arasında anababanın finansal sermayesi, akademik sermaye (okunan bölüm, sınavlardan alınan puanlar, notlar), insan sermayesi (çevrece beğenilen yetkinlikler), sosyal sermaye (kültür, dernek, cemaat üyelikleri), lisan sermayesi (konuşma özellikleri) ve kültürel sermaye (anababanın sosyal statüsü) sayılmaktadır. Elle tutulamaz kaynaklar ise; ego gücü, içsel denetim odağı, özdeğer duygusu, eleştiriler düşünme yetisi gibi dirimsel psikososyal nitelikleri içermektedir. Cote (1997) kimlik sermayesi modelini görgül verilerle sınayabilmek için yeni ölçekler geliştirme gereği duymuştur.

Bunlardan ilki, *Identity Stage Resolution Index* (ISRI) olarak adlandırılan, gençlik yıllarında kimlik sermayesi birikimine bağlı olarak kimlik arayışının ne oranda çözüme ulaştığını ölçmek için kullanılan bir araçtır. ISRI'nın faktör analiz verilerine dayanarak oluşturulan iki alt-ölçeği bulunmaktadır: 3 soruluk *Adult Identity Resolution Index* (AIRS) ve 4 soruluk *Community Identity Resolution Index* (CIRS). Kanadalı üniversite öğrencilerinden bir örnekleme 2 yıl arayla bu ölçeği iki kez uygulayan Cote, AIRS için 0.77 ve 0.78 düzeyinde, CIRS için de 0.64 ve 0.72 düzeyinde α katsayıları hesaplamıştır. Bu değerler, CIRS'ın iç sürekliliğinin, kabul edilebilir düzeyin de altına düşebildiğini düşündürmektedir. ISRI dilimize Özdikmenli-Demir (2009) tarafından tez çalışması kapsamında çevrilmiş, bu amaçla Cote ile kurulan iletişim sırasında CIRS'ın bir maddesinin çıkarıldığı öğrenilmiş ve ölçeğin Türkçe formu da bu doğrultuda oluşturulmuştur. Çeşitli illerdeki üniversitelerde okuyan 985 öğrencilik bir örneklemden Yetişkin Kimliği

($\alpha=0.82$) ve Toplumsal Kimlik ($\alpha=0.82$) için elde edilen iç tutarlılık katsayıları, Türkçe formun güvenilirliğinin yeterli olduğunu göstermektedir. Faktör analizinde beliren iki faktörün maddelere verdiği yükler, alt ölçek madde içeriklerinin ülkemiz için de geçerli olduğunu düşündürmektedir.

İkinci ölçek, Cote'nin (1997) kimlik sermayesinin elle tutulamaz kaynaklarını belirlemek amacıyla 14 farklı kişilik ölçeğinin toplam puanlarını soktuğu faktör analizi sonrasında, aynı faktörle yüklenen 6 ölçeğin bir araya getirilerek oluşturulduğu ve *Multimeasure Agentic Personality Scale* (MAPS) adını aldığı araçtır. İlk çalışmada MAPS için Cote tarafından hesaplanan iç tutarlılık katsayıları ($\alpha=0.67$ ve 0.61), yeni ölçeğin güvenilirliğinin düşük olduğunu göstermektedir. Ölçek neredeyse eş zamanlı olarak iki tez çalışması kapsamında dilimize çevrilmiş ve psikometrik özellikleri incelenmiştir. Çeviri sırasında Cote ile kişisel iletişim kuran Özdikmenli-Demir (2009), MAPS'ın yeniden düzenlendiğini, 20 maddeden oluşan son biçiminde dört alt ölçeğin yer aldığını öğrenmiş ve çalışmada bu biçimde kullanmıştır. Türk üniversite öğrencilerinden oluşan geniş bir örnekleme hesaplanan iç tutarlılık katsayıları altölçeklerden üçünün güvenilirliğinin düşük olduğunu ortaya koymaktadır: *Benlik Saygısı* ($\alpha=0.64$), *Yaşamda Amaçlılık* ($\alpha=0.75$), *İç Kontrol Odaklılık* ($\alpha=0.62$), *Benlik Yeterliği* ($\alpha=0.65$). Özdikmenli-Demir faktör analizi sonuçlarını tezinde vermemiş, ancak MAPS Türkçe sürümünde maddelerin faktörlere dağılımının orijinal ölçekle benzerlik gösterdiğini belirtmiştir. Diğer tez çalışmasında ise faktör analizi verileri daha titizlikle incelenmiş ve birden çok faktörle yüklenen beş maddenin ölçekten çıkarılması yoluna gidilmiştir (Atak 2010). Bu uyarılma sonucunda, soru sayıları azalmış olmasına karşın alt ölçeklerin güvenilirliklerinin kabul edilebilir sınırlara yükseldiği görülmektedir: *Özsaygı* ($\alpha=0.76$), *Yaşam Amaçları* ($\alpha=0.72$), *İç Denetim Odağı* ($\alpha=0.74$), *Özyeterlilik* ($\alpha=0.73$).

Özdikmenli-Demir (2009), ISRI ile ölçtüğü yetişkin kimliğini ve sosyal kimliği yordayan sosyal sermaye ve kimlik sermayesi değişkenlerini belirlemek için kızlar ve erkekler için ayrı ayrı regresyon analizleri uygulamıştır. Analiz sonuçlarına göre, yetişkin kimliğini yordayan sosyal sermaye değişkenleri; yaş, üniversite memnuniyeti, anneden algılanan özerklik desteği ve aileden algılanan sosyal destektir. Bu değişkenlerin yetişkin kimliği üzerindeki toplu etkisi kızlarda küçük ($R^2=0.11$) erkeklerde orta boydadır ($R^2=0.16$). Yetişkin kimliğini yordayan kimlik sermayesi değişkenleri ise özdeğer, özyeterlilik ve öz farkındalıktır. Erkeklerde yaşamda amaçlılığın etkisi de anlamlı düzeyde bulunmuştur. Yaşla birlikte bu değişkenlerin yetişkin kimliği üzerindeki toplu etkisi kızlar için orta ($R^2=0.23$), erkekler için büyük ($R^2=0.28$) boydadır. Toplumsal kimliği yordayan sosyal sermaye değişkenleri barınma koşullarına yönelik algılar, üniversite memnuniyeti, güven duygusu, arkadaşlardan ve diğer insanlardan algılanan sosyal destektir. Anılan değişkenlerin toplumsal kimlik üzerindeki toplu etkisi hem kızlar ($R^2=0.38$) hem de erkekler ($R^2=0.25$) için büyük boydadır. Toplumsal kimliği yordayan kimlik sermayesi değişkenleri kızlarda yaşamda amaçlılık, iç kontrol odaklılık, öz farkındalık, seçim yapmaya yönelik algılar olarak bulunmuş olup, toplu etki boyu büyüktür ($R^2=0.31$). Erkeklerde ise kızlara benzer olarak yaşamda amaçlılık ve seçim yapmaya yönelik algılar; kızlardan farklı olarak özdeğer ve özyeterlilik değişkenlerinin toplumsal kimlik üzerindeki etkisi anlamlı düzeyde bulunmuş olup, bu değişkenlerin toplu etkisi büyük boydadır ($R^2=0.26$).

Hem Özdikmenli-Demir hem de Atak, MAPS puanlarıyla ölçülen eylemli/eylemsiz kişilik ve gelişimsel/varsayılan bireyleşmenin kimlik statülerini yordayıp yordamadığını araştırmışlardır. Dikkati çeken bir nokta, kararsız ve dağınık statünün ilk çalışmada tek bir boyut olarak ölçülmesi, ikinci çalışmada da tek bir boyut olarak yapısal eşitlik modeline sokulmuş olmasıdır. Atak'ın modelinde, yüksek eylemliliğin başarılı statü puanlarını yükseltici yöndeki etkisinin büyük olduğu ($\beta=0.53$), ipotekli statü ($\beta=-0.43$) ve kararsız/dağınık statü ($\beta=-0.50$) puanlarını düşürücü etkisinin ise orta/büyük olduğu görülmektedir. Bu modelde, eylemli kişilik özellikleri de anneye nasıl bağlanıldığı tarafından belirlenmekte ve bağlanmanın kimlik oluşumu üzerindeki etkilerine aracılık etmektedir.

Sosyal Kimlik Kuramı Doğrultusunda Kimlik Yönelimini Ölçme Çalışmaları

Sosyal kimlik kuramının temel savlarından biri, insanların kendilerini tanımlarken iki tür karşılaştırma yaptığıdır. İlk durumda kendilerini birey olarak başka bireylerle karşılaştırırlar; ikinci durumda üyesi oldukları grubu başka gruplarla karşılaştırırlar. Öztanımlamanın ilk yönü kişisel kimlik olarak, ikinci yönü de sosyal kimlik olarak kavramlaşılır (Tajfel 1981, Turner 1999). Bireylerin kendilerini tanımlarken bu yönlerden hangisine daha çok ağırlık ve önem verdikleriyle ise kimlik yönelimi olarak terimleştirilmiştir.

Kimlik yönelimini belirlemek amacıyla kullanılan *Aspects of Identity Questionnaire* (AIQ) adlı aracın yıllar içinde yeni sürümleri geliştirilmiştir. Aracın ilk sürümlerinde sadece kişisel ve sosyal kimlik ölçekleri yer alırken, sonraki sürümlerde (AIQ-III) bunların yanına kolektif kimliğin eklenmesiyle alt ölçek sayısı üçe çıkmış, en son sürümde (AIQ-IV) ilişkisel kimliğin eklenmesiyle alt ölçek sayısı dörde yükselmiştir (Cheek ve Tropp 2002). Bu sürümlerden AIQ-IIIx, görünüme göre birbirlerinin çalışmasından habersiz olan iki ayrı araştırmacı tarafından neredeyse eş zamanlı olarak dilimize çevrilmiş, psikometrik özellikleri incelenmiştir. AIQ-IIIx kapsamında yer alan 10 maddelik *Kişisel Kimlik* ölçeği kişisel fikirler, hedefler, hayaller veya duyguların önemini; 7 maddelik *Sosyal Kimlik* ölçeği sosyal roller ve ilişkilerin önemini; önce 7, daha sonra 8 maddeden oluşan *Kolektif Kimlik* ölçeği de etnik, ulusal, dinsel, vb. herhangi bir topluluğa ait olmanın önemini değerlendirmektedir. Ölçekte ayrıca deneysel maddeler veya dolgu maddeleri yer almaktadır.

AIQ-IIIx üzerinde ilk Türkçe çeviri ve üniversite öğrencileri üzerinde (n=275) geçerlik çalışmasını gerçekleştiren Coşkun (2004), uyguladığı faktör analizinin sonuçlarını zor anlaşılır biçimde rapor etmiştir. Anlayabildiğimiz kadarıyla, tüm maddeler birinci faktörle yüksek düzeyde yüklenmiş, dolayısıyla ölçeğin tek bir boyuttan oluştuğu izlenimi alınmıştır. Buradan anlaşılan, alt ölçek maddelerinin üç ayrı boyut olarak birbirlerinden ayrılmadığıdır. Eğer böyleyse, o zaman alt ölçeklerden çok toplam puana dayanan değerlendirmelerin geçerli olacağı söylenebilir. Coşkun kolektif kimlik puanlarının diğer iki alt ölçeğin puanları ile orta düzeyde korelasyon gösterdiğini; üç alt ölçeğin de toplam puanla yüksek düzeyde korelasyon gösterdiğini bildirmiştir. Bu çalışmada hesaplanan Cronbach α katsayıları, alt ölçeklerin güvenilirliğinin kabul edilebilir sınırlarda olduğunu düşündürmektedir (Tablo 6).

Tablo 6: AIQ-IIIx Orijinal ve Türkçe Sürümlerinin Güvenirlilik Verileri (Cronbach α)

AIQ-IIIx Alt Ölçekleri	Carpenter ve Karakitapoğlu-Aygün 2005			Coşkun 2004 N=275
	Beyaz Amerikalılar N=135	Meksika kökenli Amerikalılar N=71	Türkler N=124	
Kişisel	0.91	0.89	0.64	0.76
Sosyal	0.89	0.79	0.81	0.78
Kolektif	0.79	0.78	0.67	0.68

AIQ-IIIx ikinci olarak bir kültürlerarası çalışmada kullanılmak üzere dilimize çevrilmiştir (Carpenter ve Karakitapoğlu-Aygün 2005). Bu çalışmada uygulanan faktör analizi sonucunda üç alt ölçeğe karşı gelen üç faktörün belirdiği görülmektedir. Ancak, Kolektif Kimlik ölçeğinde yer alan bir madde ("politik konulara ilişkin kararların veya etkinliklerin"), beyaz ve Meksika kökenli Amerikalılarda ilgili faktörle uygun biçimde yüklenmesine karşılık, Türklerde ilgili faktörle negatif korelasyon göstermiştir. Böyle olunca, Kolektif Kimlik ölçeği puanı hesaplanırken bu madde üç örnekleme de hesaba katılmamıştır. Faktör analizinin başka bir dikkat çekici sonucu, AIQ-IIIx puanlarının gösterdiği varyansın en büyük bölümünün Amerikan örneklemelerinde kişisel kimlik faktörünce açıklanmasına karşılık; Türk örnekleminde sosyal kimlik faktörünce açıklanmasıdır. Güvenirlilik analizi verileri, Türk üniversite öğrencilerinde özellikle Kişisel Kimlik ölçeği puanlarının güvenilirliğinin ciddi bir düşüş sergilediğini göstermektedir (Tablo 6). Grupların alt ölçek puanları karşılaştırıldığında, genel olarak Türklerin

Amerikalılardan daha yüksek puanlar aldığı görülmektedir. Başka deyişle, Türk öğrencilere kimliklerini oluşturan tüm yönler genel olarak Amerikalı öğrencilerden daha önemli görünmektedir. AIQ-IIIx toplam puanının, bireylerin kimlik yönelimini değerlendirmek açısından elverişli olmadığı açıktır. Ne var ki; ülkemizde yapılan iki çalışmanın çelişen sonuçları, alt ölçek puanları ile geçerli ölçmeler yapıp yapılamayacağı konusunda açık bir fikre varmamıza şimdilik izin vermemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gözden Geçirilen Çalışmaların Niceliği

Son yıllarda ulusal kimliğimiz ve toplumsal kimlik bunalımımız üzerine önemli çalışmalar yapıldığı ve bu alanda kitaplar yayınlandığı görülmektedir. Kimlik anahtar kalimesiyle yaptığımız tez taraması sonucunda, gençlerin kimlik oluşumunda din, aile, medya gibi toplumsal kurumların ne oranda ağırlık taşıdığını ve gençlerin en çok hangi rol modelleriyle özdeşim yaptıklarını inceleyen çalışmalar belirledik. Konuya toplumsal düzlemde yaklaşan ve herhangi bir kimlik ölçeği kullanmayan bu türden çalışmaları önemli görmemize karşın derlememizin kapsamı dışında bıraktık. Yine de, gençlerin kimlik gelişimi sürecini ve bu süreçte yaşanan sorunları psikolojik veya psikiyatrik açıdan incelemek üzere ülkemizde yapılmış araştırmaların sayısının tahminlerimizin üzerinde olduğunu gördük. Bu araştırmaların çoğunun tez çalışması olarak gerçekleştirildiğini gördük. Konuyla ilgili yaklaşık 40 tez çalışmasının hemen hepsinin son 20 yılda yapılmış olması, ülkemizde lisansüstü eğitim programları ve öğrencilerinin artmasına paralel biçimde, ulus olarak araştırma etkinliğimizin de artan bir ivmeyle yükselmekte olduğunu düşündürdü bizlere.

Gözden Geçirilen Çalışmaların Ulaşılabilirliği

Belirlediğimiz tez çalışmalarından 16 tanesinin tam metnine ulaşamadığımızdan sonuçlarını gözden geçiremedik. Bilindiği gibi 2006 yılından sonra yapılmış tez çalışmalarının tam metnine YÖK Tez Tarama Merkezi üzerinden çevrimiçi olarak ulaşılabilir. Ancak daha önceki yıllarda yapılmış tez çalışmalarının tam metin olarak kulanıma açılabilmesi için yazarının onayı gerekmektedir. Tezlerin önemli bölümünün yüksek lisans veya tıpta uzmanlık tezi olmasına bakarak, kimi tez öğrencilerinin daha sonra akademik yaşama devam etmemeleri nedeniyle tezlerinin okunurluğu noktasında titizlenmedikleri düşünülebilir. O yüzden tezlerin çevrimiçi ulaşılabilirliğinin sağlanması işi, tezleri yaptıran bölümlerin veya öğretim üyelerinin üzerine düşmektedir. Yayına dönüşmemiş ve de ulaşılabilir kılınmamış tezler mezara gömülmüş araştırmalardır. Hepsini gün ışığına çıkarmak için uğraşmalıyız.

Benzer biçimde, dergilerde yayınlanmış ama hiçbir biçimde çevrimiçi ulaşılamayan makaleler de mezara gömülmüş araştırmalardır. Ne yazık ki, ulusal dergilerimiz arşivlerinin tamamını geriye dönük olarak tarayıp elektronik ortama taşıyorlar veya taşıyamıyorlar. Kimi makaleler de, yayın hayatına son vermiş dergilerle birlikte karanlığa gömülmüş durumdadır. O zaman, makalelerini tarayıp kendi kişisel web sayfalarında çevrimiçi ulaşılabilir kılmak, yazarlara düşüyor. Gün ışığına çıkması gereken makaleleri ADÜ-GENÇ web sayfasında toplu biçimde bulundurmak da bir seçenek olarak görünüyor.

Gözden Geçirilen Çalışmaların Niteliği

Derlediğimiz çalışmaların çoğunda yoğun bir emekle, genellikle geniş örneklemelerden veriler toplanmış olmakla birlikte verilerin analizi ve bulguların sunulmasında sık tekrarlayan kimi eksikliklerin gözümüze çarptığını belirtmeliyiz.

Bunların başında, analiz sonuçları verilirken p değerinin verilmesiyle yetinilmesi, kimi durumlarda anlamlılık düzeyinden yola çıkarak gözlenen etkinin düzeyine ilişkin yorumlara varılması gelmektedir. Oysa p değeri, tip I hata olasılığını verir, gözlenen korelasyon veya varyasyonun düzeyine

ilişkin bir fikir vermez. O nedenle, araştırma makalelerinde etki boylarının hesaplanması, bildirilmesi ve yorumlanması günümüzde gözetilmesi gereken bir standart durumuna gelmiştir (Wilkinson 1999). Bu derlemede bizim hesapladığımız etki boyları, anlamlı olarak bildirilen istatistiksel test sonuçlarının kimi durumlarda oldukça küçük boyda etkiye işaret ettiğini gösterdi bizlere.

İkinci eksiklik, çoklu karşılaştırmalarda tip I hataya düşme olasılığının kabul edilemez derecede yükselmesinin önüne geçmek için gerekli önlemlerin kimi zaman alınmamasıdır. Çoklu karşılaştırmalar için çok değişkenli analizlerin uygulanmadığı çalışmalarda, karşılaştırma sonuçlarının anlamlılığını yorumlarken anlamlılık düzeyinde Bonferroni düzeltmesinin yapıldığını sadece bir çalışmada gözledik (Carpenter ve Karakitapoğlu-Aygün 2005). Bu durumun, etki boyunun da işe katılmaması nedeniyle zaman zaman yanlış pozitif veya abartılı sonuçların rapor edilmesine yol açtığını gözlemledik.

Üçüncü eksiklik, psikometrik çalışmaların dışındaki çalışmalarda kullanılan ölçeklerin puanlarının çalışma örneklemindeki güvenilirliğinin hesaplanmaması ve bildirilmemesidir. Günümüzde sık sık altı çizilen bir gerçek, güvenilir veya güvenilir olmayan testler değil, test puanları olduğudur. Puanların güvenilirliği de bir örneklemden diğerine önemli değişiklikler gösterebilmektedir. Bu nedenle, psikometrik olmayan çalışmalarda bile, kullanılan testlerin güvenilirliğinin hesaplanması ve bildirilmesi gerekmektedir (Wilkinson 1999). İncelediğimiz psikometrik çalışmalarda güvenilirlik analizlerinin yapıldığını ama bazen yorumlarda “iyimserliğe” kaçıldığını, oldukça düşük alfa katsayılarının bile güvenilirlikte hiçbir sorun yokmuş gibi değerlendirildiğini gördük. Bu yanlışlık, bazen sorunlu ölçeklerin kullanıma girmesi ve bu ölçeklerle yapılan çalışma verilerinin ilgili alanyazında toplanmasına yol açmaktadır (Wilkinson 1999). Günümüzde Cronbach alfa için kesin standartlardan söz edilmemekte, daha önce belirlenmiş standartlarının da psikometrik bir gerekçesinin bulunmadığı belirtilmektedir (Helms ve ark. 2006). Yine de 0.70, hele hele 0.60 düzeyinin altına düşen alfa katsayılarının işaret ettiği güvenilirlik sorununun görmezden gelinmesi; bir yandan ölçüt olarak alınan değişkenle ölçek arasındaki korelasyonlarda bu duruma bağlı zayıflamanın (attenuation) düzeltilmesi gereğinin fark edilememesine, bir yandan da sonraki kullanıcıların ölçeğin psikometrik niteliklerine ilişkin sıkıntılar konusunda dikkatlerinin çekilmemesine yol açmaktadır.

Çalışmalarda Kullanılan Ölçekler

Derlediğimiz çalışmalarda kimlik gelişiminin çeşitli yönlerini değerlendirmek amacıyla ülkemizde çeşitli ölçeklerinin birbirinden farklı on beş sürümünün veya formunun kullanıldığını belirledik. Sayının bu kadar yüksek olması sevindirici olsa da, kimi ölçeklerin gerekli psikometrik nitelikleri taşıyamamasına karşın kullanımının sürdürülmesini düşündürücüdür.

Kimlik bocalamasını değerlendirmek için KDDA-28 tek seçenek olarak görünmektedir. Bu ölçeğin puanlarının güvenilirliği, gruplar üzerinde araştırma amaçlı ölçümlerin ötesinde bireyler için klinik amaçlı değerlendirmeler için de yeterli düzeydedir. EOM-EIS-2 Dağınık Kimlik Statüsü, kliniklerde karşılaşılan kimlik bocalaması tablosunu değerlendirmek açısından geçerlik ve güvenilirlik sorunları taşıyan bir ölçüm aracıdır. BKSÖ Dağınık Statü puanları ile görece daha güvenilir ölçümler yapılması olasıdır ve bu alt ölçeğin klinik geçerliğinin sınanmasında yarar bulunmaktadır. Kimlik duygusunu değerlendirmek için araştırmalarda kullanılan iki araç bulunmaktadır: KDDA-KF ve EPSI Kimlik alt ölçeği. Her ikisinin de ortak sorunları, kimlik duygusu kurultusunu yeterince temsil edememeleri ve puanlarının güvenilirliğinin klinik değerlendirmeler için istenen $\alpha=0.90$ sınırının (Nunnally ve Bernstein 1994) çok altında olmasıdır. Ancak EPSI, genel olarak psikososyal gelişim basamaklarının nasıl geçildiğine yönelik değerlendirme için elverişli bir araç olabilir.

Kimlik statülerinin değerlendirilmesi için araştırmalarda en çok kullanılan ölçek EOM-EIS-2 olsa da, ölçeğin ciddi psikometrik sorunları olduğu tekrar tekrar görülmüştür. Güvenilir olmayan ölçek puanlarının sokulduğu analizlerden elde edilen bilgilerin bilimsel değeri ve kalıcılığı çalışmalar için harcanan emek ve zamanın karşılığı olmayabilir. EOM-EIS'ten türetilmiş olan BKSÖ ile çok daha güvenilir ölçümler yapılabiliyor gibi görünmektedir. Ne yazık ki, bu ölçeği kullanan çalışmacılar kendi

örneklemelerinde güvenilirlik analizlerini tekrarlamamışlar veya sonuçlarını bildirmemişlerdir. Doğrudan kimlik statülerini değil de, keşfetme ve kararlılık boyutlarını değerlendirme düşüncesiyle geliştirilmiş olan EIPQ, daha kullanışlı ve bilgi verici bir araç olabilir düşüncesindeyiz. Bununla birlikte her iki alt ölçek için ülkemizdeki ilk psikometrik çalışmada elde edilen güvenilirlik katsayıları, İngilizce orijinal için verilen katsayılardan belirgin biçimde düşüktür. Ülkemizde başka örneklemelerde daha iyi α katsayıları elde edilemezse çevirinin gözden geçirilmesinde yarar olabilir.

Kimlik stillerini değerlendirmek için geliştirilen ISI'nın üçüncü sürümü de dördüncü sürümü de ülkemizde şimdilik birer çalışmada kullanılmış ve psikometrik özellikleri incelenmiştir. ISI-III'ün orijinal sürümünde de düşük olan güvenilirlik katsayıları, Türkçe sürümde kabul edilemez düzeylere düştüğündenbu ölçeğin çalışmalarda kullanılmasını önermemekteyiz. Öte yandan ISI-IV'ün gerek orijinal sürümü için gerekse Türkçe sürümü için Boğaziçi Üniversitesi öğrencilerinden oluşan bir örneklemde hesaplanan güvenilirlik katsayıları kabul edilebilir düzeylerde dir. IPSQ, dilimize çevrilerek psikometrik verileri şimdilik bir çalışmada incelenmiş olan bir diğer kimlik stili ölçüm aracıdır. Bu ilk çalışmanın verileri, ölçeğin Türkçe sürümünün kurultu geçerliğinin bulunduğunu düşündürmektedir.

Kimlik davranışlarını ölçmek için dilimize çevrilmiş iki ölçek bulunmaktadır. Bunlardan GIDS, uygulaması zaman alan bir ölçme aracı olup ülkemizde üç çalışmada kullanılmış olmasına karşın bu çalışmalara ulaşamadığından psikometrik özellikleri bilinmemektedir. İkinci ölçek olan DIDS, ülkemizde tek bir çalışmada kullanılmış olmasına karşın psikometrik özelliklerine ilişkin elimizde daha çok veri bulunmaktadır. Bu veriler, DIDS *Araştırma* alt ölçeklerinin güvenilirlik sorununun yapılan uyarılma çalışmasına karşın giderilemediğini; buna karşılık DIDS *Gönül Verme* ve *Gönül Verdikleriyle Özdeşleşme* alt ölçeklerinin güvenilirliklerinin yeterli olduğunu düşündürmektedir.

Gençlik yıllarında kimlik sermayesi birikimine bağlı olarak kimlik arayışının ne oranda çözüme ulaştığını ölçmek için geliştirilmiş olan ISRI'nin Türkçe çevirisi için şimdilik bir çalışmadan elde edilen güvenilirlik katsayıları yeterli düzeydedir. Toplam altı maddeden oluşan bu ölçeğin psikometrik özelliklerinin ileriki çalışmalarda incelenmesi fazlasıyla önerilir. Kimlik sermayesinin elle tutulamaz kaynaklarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş olan MAPS, neredeyse eş zamanlı olarak iki ayrı çalışmacı tarafından dilimize çevrilmiş ve psikometrik açıdan incelenmiştir. Ölçeğin orijinal sürümündeki gibi 20 maddeden oluşan ilk Türkçe sürümünün dört alt ölçeğinden üçünün güvenilirliği düşüktür. Beş maddesi çıkarılarak dilimize uyarlanmış, ikinci Türkçe sürümde ise bütün alt ölçeklerin güvenilirliğinin kabul edilebilir sınırlara yükseldiği görülmektedir. Ancak birer çalışmanın verilerine dayanarak hangi sürümün daha iyi olduğunu karar vermek doğru olmaz. Her iki sürümün psikometrik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak değişik örneklemelerde incelenmesinde yarar vardır.

Son olarak, kimlik yönelimini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş olan AIQ-III'ün de yine iki ayrı araştırmacı tarafından dilimize çevrildiği ve psikometrik özelliklerinin incelendiği görülmektedir. Bir çalışmada ölçeğin boyutlarının faktör analizinde belirmemesine karşılık diğerinde belirmesi ilginçtir ve kesin bir yargı için daha büyük örneklemelerde yapılacak çalışma sonuçlarını beklemek gerekmektedir. Kişisel Kimlik alt ölçek puanları için iki çalışmada üniversite öğrencilerinden oluşan örneklemelerde bu denli farklı güvenilirlik katsayılarının elde edilmiş olması, katılımcı sayısı 300'ün altında olan örneklemelerde güvenilirlik katsayısı hesaplamalarının doğru yapılamayacağı yönündeki eski kuralı hatırlatmaktadır.

Kimlik Gelişimi Üzerinde Bireysel Özelliklerin Etkisi

Ülkemizde kimlik gelişimi üzerine etkisi en çok incelenen bireysel özellik cinsiyettir. KDDA ile yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu, kimlik bocalaması yaşantıları üzerinde cinsiyetin etkisinin olmadığını düşündüren bulgular vermiştir. Kimlik statülerine yönelmede cinsiyetin etkisini inceleyen çalışmalarda birbiriyle uyumayan sonuçlar elde edilmiştir. Kimlik davranışlarından gönül verme puanları

üzerinde de cinsiyetin etkisi belirlenmemiştir. Eldeki araştırma bulguları, kız ve erkeklerin kimlik gelişim çizgilerinin belirgin farklılıklar göstermediği yönündedir.

Yaşla kimlik gelişimi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sonuçları birbirini tutmamaktadır. Bunun bir nedeni, sadece lise öğrencileri veya sadece üniversite öğrencilerinden oluşan örneklemelerde gerçekleştirilen kimi çalışmalarda katılımcıların yaş aralıklarının darlığına bağlı olarak yanlış negatif sonuçlar gözlenmesi olabilir. Bir diğer nedeni de, kullanılan modeller (kurultular) ve bunlardan türetilen ölçeklerin, kimlik gelişimi sürecini kavramak ve ölçmek için geçersizliği olabilir. KDDA için farklı çalışmalarda üniversite çağındaki gençlerden elde edilen normatif puanların lise çağındaki gençlerden elde edilenlere göre yaklaşık 10 puan düşük olması, kimlik bocalaması yaşantılarında liseden üniversiteye uzanan yıllarda azalma olduğunu düşündürmektedir. Yaşın yetişkin kimliğini yordayan sosyal sermaye değişkenleri arasında bulunması da bu düşünceyi desteklemektedir.

Ruhsal sorunlarla kimlik gelişimi arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Ülkemizde normal örneklem üzerinde yapılan çeşitli çalışmalarda katılımcıların kimlik bocalaması puanlarının ruhsal yakınma düzeyleri ile orta boyda; anksiyete, sosyal anksiyete, depresyon puanları ve intihar düşünceleri ile büyük boyda korelasyon gösterdiği bulunmuştur. Klinik çalışma sonuçları da bocalama ile distimi, depresyon, sosyal fobi ve kişilik patolojisi arasında yakın ilişki bulunduğunu desteklemektedir. Öte yandan, anksiyete düzeyleri ve intihar düşünceleri ile kimlik statüleri arasında ilişki bulunmaması veya anksiyete düzeyleri ile başarılı statü puanları arasında ilişki bulunması, kullanılan ölçeklerin veya dayandıkları kurultunun geçerli olmamasından kaynaklanan bir bulgu gibi görünmektedir. Bir çalışmanın sonuçları, madde bağımlılığının başarılı statü puanlarını düşürücü yöndeki etkisi büyük, kargaşalı statü puanlarını yükseltici etkisinin ise orta düzeyde olduğu yönündedir.

Özdeğer duygusunun kimlik bocalaması puanları üzerindeki etkisi, yapılan çalışmaların birinde orta, ikisinde yüksek düzeyde bulunmuştur. Özdeğerin yanısıra özyeterlik, öz farkındalık, yaşamda amaçlılık gibi kimlik sermayesiyle ilintili değişkenler kimliğin oturma düzeyini etkiliyor görünmektedir. Bir çalışmada okuldaki başarı düzeyinin de kimlik duygusu üzerinde küçük bir etkisi belirlenmiştir.

Kendini izleme ideolojik açıdan başarılı statüdeki gençlerde düşük, kargaşalı statüdeki gençlerde yüksek bulunmuştur. Bunun tersine, yüksek eylemli kişilik özellikleri ideolojik alanda başarılı statüye yönelmeyle, düşük eylemli kişilik özellikleri ise ipotekli ve kararsız/dağınık statüye yönelmeyle ilişkili görünmektedir. Kendini açma davranışlarının da başarılı statüdeki gençlerde fazla olduğu bildirilmiştir.

Kimlik Gelişimi Üzerine Ailesel Özelliklerin ve Aileyle İlişkilerin Etkisi

Ülkemizde yapılan bir çalışmada bağlanma stillerinin kimlik bocalaması puanları üzerindeki etkisinin büyük olduğu, saplantılı ve korkulu bağlanma stillerine sahip gençlerde bocalama puanlarının yükselme eğilimi gösterdiği bildirilmiştir. Kimlik statülerinin bağlanma stilleriyle ilişkisini araştıran iki çalışmada ise, saplantılı bağlanma stillerinin kararsız kimlik statüsü puanlarında yükselmeye neden olduğu bildirilmiştir. Bir başka çalışmada anneye sağlıklı bağlanmanın başarılı statü puanlarını yükseltici yönde ve büyük boyda etki gösterdiği; dağınık ve kararsız statü puanlarında ise azaltıcı yönde ve orta boyda etki gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuçlar, sağlıklı bağlanma örüntülerinin kimlik gelişiminin sağlıklı bir çizgi izlemesini büyük ölçüde etkilediğini düşündürmektedir.

Yapılan iki çalışmanın birbiriyle uyuşan sonuçlarına göre ailelerinin işlevselliğini düşük, aile içi iletişimi sorunlu gören gençlerde kimlik bocalaması puanları yükselme eğilimi göstermektedir. Bir başka çalışmada, gencin arkadaşlarının ailece onaylanmasının kimlik duygusu puanlarını yükseltici yönde orta boyda bir etkisi belirlenmiştir. Algılanan anababa tutumlarının kimlik statüleri üzerinde etkisini inceleyen çalışmaların sonuçları, otoriter anababa tutumuyla erken bağlanmış kimlik statüsü arasında ilişki

olabileceğini düşündürmektedir. Anababayla ilişkide kabul algılama, anneyi sıcak, ilgili ve denetleyici bulma başarılı statü puanlarında yükselmeye ilişkin görünmekte iken; anababayla ilişkide ret algılama, babayı saldırgan, anneyi ihmal edici bulma, aile içi ilişkileri duyarsız ve tutarsız olarak niteleme ise dağınık statü puanlarında yükselmeye ilişkin görünmektedir. Benzer biçimde çocuklarına karşı yakın, destekleyici ve özerkliklerini onaylayıcı anababaya sahip olduğunu düşünen gençlerde bilgiye dayalı kimlik stilini benimseme ve yetişkin kimliğini edinme olasılığı yükselmektedir. Aile yerine yetiştirme yurdunda büyümenin dağınık ve kararsız statü puanları üzerinde küçük de olsa yükseltici etkisi bulunmuştur. Bu sonuçlar, sağlıklı bir aile ortamında yetiştiğini düşünen gençlerde kimlik oluşumu sürecinin daha hızlı ve sağlıklı ilerlediğini düşündürmektedir.

Bir çalışmada annenin mesleki statüsünün kimlik gelişimi üzerinde dikkat çekici bir etkiyi bildirilmiştir. Annenin statüsü yükseldikçe bilgiye dayalı kimlik stiline yönelme, bir mesleğe gönül verme ve o meslekle özdeşleşme eğilimi artmaktadır. Bu bulgunun başka çalışmalarda tekrarlanıp tekrarlanmayacağı merak konusudur.

Kimlik Gelişimi Üzerine Sosyokültürel Bağlamın Etkisi

Türk gençleri ile Amerikan gençlerinin kimlik statü puanlarının karşılaştırıldığı bir çalışmada, kültürel bağlamın statü puanları üzerinde ya hiç etki göstermediğini ya da ufak bir etki gösterdiğini düşündüren bulgular elde edilmiştir. İki ülkenin gençlerini kimlik stilleri açısından karşılaştıran bir başka çalışmanın bulguları; gelecek yönelimlilik ve belirsizlikten kaçınma gibi kültürel etkilerin kimlik stilleri için yordayıcı olmadığı yönündedir. İki ülkenin gençlerini kimlik yönelimi açısından karşılaştıran bir diğer çalışmada da, Türk gençlerinin puanlarının genel olarak yüksek olması dışında dikkati çeken bir örüntü saptanmamıştır. İstanbul ve Nusaybin'de okuyan lise öğrencilerinin puanlarının karşılaştırıldığı bir çalışmada, yerleşim yerinin statü puanları üzerindeki etkisinin küçük olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, sosyokültürel bağlamın kimlik statüleri veya kimlik stilleri üzerinde büyük bir etkisinin olmadığını düşündürmektedir.

Bir çalışmada, düşük sosyoekonomik düzeyin kimlik statülerine yönelik üzerinde orta boya yakın etki gösterdiği ve erişilmiş statüye yönelik olasılığı artırdığı bulunmuştur. Buna karşılık, işçi ve öğrenci gençlerin karşılaştırıldığı başka bir çalışmanın bulguları, öğrenim ortamında kalmanın kimlik duygusunun gelişimini desteklediği ve etkinin orta boyda olduğu yönündedir. Bir çalışmada üniversite öğrencilerinin okudukları bölümün başarılı statü puanları üzerinde küçük bir etkisi belirlenmiştir. Bir diğer çalışmada, tesettürlü üniversite öğrencilerinin çoğunluğunun başarılı statüde olduğu belirlenmiştir.

Ülkemizde sosyokültürel etmenlerin kimlik gelişimi sürecine etkisini konu edinen araştırma sayısı iki elin parmakları kadar bile değildir. Ülkemiz gençlerinin kimlik gelişimine ilişkin bilgimizin en yetersiz olduğu alan burasıdır. Dolayısıyla yakın gelecekte araştırma etkinliklerimizi yoğunlaştırmamız gereken alan da burasıdır.

ÖZET

Bu bölümde ülkemiz gençlerinde kimlik gelişiminin çeşitli yönlerini aydınlatmak amacıyla yapılmış çalışmalar gözden geçirilmiştir. Ülkemizdeki veri tabanlarının yetersiz kalması nedeniyle çeşitli yollardan ulaşılan çalışmaların çok büyük bölümünü son yirmi yılda gerçekleştirilen tez çalışmalarının oluşturduğu ve çalışma sayısının son on yılda gözle görülür bir artış gösterdiği belirlenmiştir. Bu çalışmalarda en az on beş farklı kimlik ölçeğinin kullanılması dikkat çekicidir. Çalışmalarda en sık

tekrarlanan bulgu, işlevsel aileler içinde büyüyen ve sağlıklı bağlanma örüntülerine sahip gençlerde kimlik gelişimi sürecinin de sağlıklı yaşanma olasılığının yükseldiğidir. Kimlik duygusuna sağlıklı ruhsal yaşantılar eşlik ederken, kimlik bocalamasına çeşitli ruhsal yakınmalar ve kişilik patolojisi eşlik etmektedir. Türk ve Amerikan üniversite öğrencileri kimlik gelişiminin çeşitli yönleri açısından karşılaştırıldığında aradaki benzerliklerin farklılıklardan fazla olduğu görülmektedir. Ancak yapılan çalışmaların öğrenci gençlik üzerinde yoğunlaşmış olması bilgilerimizin önemli bir sınırlılığıdır. Çalışmaların en sınırlı kaldığı iki kesim, öğrenci olmayan gençler ve klinik sorunları olan gençlerdir. Bütün bu çalışmaların ilk hedefi, kimlik gelişimi sağlıklı ilerlemeyen dolayısıyla kişilik gelişimi patolojik bir görünüm kazanmaya yüz tutmuş gençleri okullarda, işyerlerinde, birinci basamak sağlık kuruluşlarında erken tanımamıza elveren ölçme araçlarını belirleyip alanda çalışanların kullanımına sunmak olmalıdır. İkinci hedef, bu gençlere yönelik psikolojik yardımın etkin yöntemlerini belirlemek ve bu yöntemleri alanda çalışanlara öğretecek düzenlemelere girişmek olmalıdır. Son olarak, kimlik gelişimine olumlu veya olumsuz yönde yüksek boyda etkisi olan bireysel, ailesel ve sosyokültürel etmenleri belirledikten sonra bu konuda toplumu aydınlatmayı hedeflemeliyiz. Bu hedeflere yakınlaştığımız ölçüde kimlik konusunda çalışan araştırmacılar olarak içinde yaşadığımız topluma karşı görevimizi yerine getirmiş olacağız.

KAYNAKLAR

- Adams GR, Shea J, Fitch SA (1979) Toward the development of an assessment of ego-identity status. *Journal of Youth & Adolescence* 8: 223-236.
- Akça ÖF, Öncü B, Kılıç EZ, Canat S (2009) Ergenlikte kimlik bocalaması belirtisi olarak görülen eşcinsel davranışlar: Olgu sunumu. *Nöropsikiyatri Arşivi* 46: 203-205.

- Akman Y (2007) Identity status of Turkish university students in relation to their evaluation of family problems. *Social Behavior and Personality* 35(1): 79-88.
- Aron A, Aron EN, Coups EJ (2006) *Statistics for Psychology*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Arslan E (2008) Bağlanma stilleri açısından ergenlerde psikososyal gelişim dönemleri ve ego kimlik süreçlerinin incelenmesi. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Arslan E, Arı R (2008a) Ego Kimlik Süreci Ölçeğinin Türkçeye uyarlama, güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20: 75-80.
- Arslan E, Arı R (2008b) Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ölçeğinin Türkçeye uyarlama, güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19: 53-60.
- Arslan E, Arı R (2010) Analysis of ego identity process of adolescents in terms attachment styles and gender. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 2: 744-750.
- Atak H (2010) Yetişkinliğe geçişte kimlik biçimlenmesi ve eylemlilik: Bireyleşme sürecinde iki gelişimsel kaynak. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Balistreri E, Busch-Rossnagel NA, Geisinger KF (1995) Development and preliminary validation of the Ego Identity Process Questionnaire. *Journal of Adolescence* 18: 179-190.
- Balkaya A (2005) Lise öğrencilerinin kimlik duygusu kazanım düzeylerinin bazı kişisel-sosyal ve ailesel nitelikler ile suç davranışı düzeyi bakımından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Balkaya A, Ceyhan E (2007) Lise Öğrencilerinin Kimlik duygusu Kazanım Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(1): 433-446.
- Balistreri E, Busch-Rossnagel NA, Geisinger KF (1995) Development and preliminary validation of The Ego Identity Process Questionnaire. *Journal of Adolescence* 18(2): 179-192.
- Bennion L, Adams GR (1986) A revision of the extended version of the Objective Measure of Ego-identity Status: An identity instrument for use with late adolescents. *Journal of Adolescent Research* 1: 183-197.
- Berzonsky MD (1989) Identity style: Conceptualization and measurement. *Journal of Adolescent Research* 5: 268-282.
- Berzonsky MD (1992) Identity style and coping strategies. *Journal of Personality* 60: 771-788.
- Bilal F (2005) Ergenlerde çevresel risk etmenleri ve psikopatoloji. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Bilgin N (1994) *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. İzmir: EgeYayıncılık.
- Bilgin N (1995) *Kollektif Kimlik*. İstanbul: SistemYayıncılık.
- Bilgin N (1996) *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. İstanbul: SistemYayıncılık.
- Bilgin N (1997) *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik (Sempozyum Bildirileri)*. İstanbul: BağlamYayınları.
- Bilgin N (2007) *Kimlik İnşası*. Ankara: Aşina Kitaplar.
- Birgi F (2010) Üniversite öğrencilerinde kimlik ve bağlanma. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Bosma H (1985) Identity development in adolescence. Doktora Tezi, University of Groningen, Groningen.
- Carpenter S, Karakitapoğlu-Aygün Z (2005) Importance and descriptiveness of self-aspects: A cross-cultural comparison. *Cross-Cultural Research* 39 (3): 293-321.
- Cheek JM, Tropp LR (2002) Aspects of identity questionnaire: History and bibliography. 30.12.2010 tarihinde <http://www.wellesley.edu/Psychology/Cheek/identity.html> adresinden erişildi.
- Cohen J (1988) *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Coşkun H (2004) Kimlik ölçeğinin bir Türk örnekleminde geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları* 7(14): 49-60.
- Côté JE (1997) An empirical test of the identity capital model. *Journal of Adolescence* 20: 577-597.
- Craig-Bray L, Adams GR (1986) Different methodologies in the assessment of identity: Congruence between self-report and interview techniques? *Journal of Youth and Adolescence* 15: 191-204.
- Crocetti E, Rubini M, Meeus W (2008) Capturing the dynamics of identity formation in various ethnic groups: Development and validation of a three-dimensional model. *Journal of Adolescence* 31: 207-222.
- Çakır SG (2001) Ergenlerde Kimlik Statüsünün Anne Baba Tutumu, Aile Tipi ve Anne Babanın Eğitim Düzeyi ile İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çakır SG, Aydın G (2005) Parental attitudes and ego identity status of Turkish adolescents. *Adolescence* 40: 847-859.

- Çeçen R (2001) Kronik hasta (epileptik) ergenlerle sağlıklı ergenlerin kimlik statülerinin karşılaştırılması ve kimlik statülerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2(21): 17-24.
- Çelen N (2000) İpotekli kimliğin oluşumunda psiko-sosyal ve bilişsel engeller. *3P Psikiyatri Psikoloji Psiko-farmakoloji Dergisi* 8: 118-124.
- Çelen N (2007) *Ergenlik ve Genç Yetişkinlik*. İstanbul: Papatya Yayınları
- Çelen N (2008) Identity formation throughout life span. Yayınlanmamış Konferans Notları, EARA.
- Çelen N (2009) *Bana Neler Oluyor*. Ankara: İmge Yayınları.
- Çelen N (2009) Identity formation of female radical islamic university students. Yayınlanmamış Konferans Notları, Centro interdisciplinare di Ricerche e Studi delle Donne, Università degli Studi di Torino.
- Çelen N, Kuşdil E (2009) Parental control mechanisms and their reflection to identity styles of Turkish Adolescents. *Paideia* 19 (42): 7-16.
- Çuhadaroğlu F (1990) Kimlik karmaşası ve tanı kategorileri. *Türk Psikiyatri Dergisi* 1: 127-131
- Çuhadaroğlu F (1999) Identity confusion and depression in groups of adolescents having psychiatric and physical symptoms. *Turkish Journal of Pediatrics* 41: 73-79.
- Çuhadaroğlu-Çetin F (2001) Kendilik patolojisi belirtisi olarak kimlik kargaşası. *Türk Psikiyatri Dergisi* 12: 309-314.
- Demir B, Kaynak-Demir H, Sönmez EI (2010) Sense of identity and depression in adolescents. *Turkish Journal of Pediatrics* 52: 68-72.
- Demir İ (2007) Gençlerin kimlik yapıları: Farklı yerellikler ekseninde nitel bir inceleme. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir İ (2009) Gençlerin kimlik statülerinin kültürel karşılaştırması: İstanbul-Nusaybin örneği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 16: 127-136.
- Demir Solmaz F (2002) Lise son sınıf öğrencilerinin kimlik statüleri ile anne-baba tutumlarını algılamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dereboy İF (1993) *Kimlik Bocalaması: Anlamak, Tanımak, Ele Almak*. Malatya: Özmert Ofset.
- Dereboy İF, Dereboy Ç, Coşkun A, Coşkun B (1994) Özdeğer duygusu, öz imgesi ve kimlik duygusu-II: Bir kimlik duygusu değerlendirme aracına doğru - ön çalışma. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 1: 61-69.
- Dereboy İF (1996) Kimlik: Nesne ilişkilerinin üçüncü ve en üst düzeyi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 3: 114-120.
- Dereboy F (1997) Genç hastalar ve kimlik bocalaması. *Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları* 2: 325-345.
- Dereboy İF, Dereboy Ç (1997) Batılılaşma ve Kimlik Direnci - Psikososyal Bir Yaklaşım. *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik*, Ed: N. Bilgin. İstanbul: Bağlam Yayınları, s. 409- 429.
- Dereboy, İF, Dereboy Ç, Sevinçok L, Kaynak H (1999) Gençlerde kimlik gelişimi sürecini değerlendirmekte kullanılan iki ölçeğin psikometrik özellikleri: Karşılaştırmalı bir çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi* 10: 92-101.
- Dereboy İF, Harlak H, Dereboy ÇG ve ark. (2008) Factor structure of the Instrument for Assessing Identity Confusion. 18th International Congress of the International Association of Child and Adolescent Psychiatry and Allied Professions (IACAPAP), İstanbul.
- Dereboy F (2008) Ego Psikolojisi Kuramı. *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı*, 1. Baskı, Ed: F Çuhadaroğlu, B Pehlivan Türk, F Ünal ve ark. Ankara: Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği Yayınları, s. 102-115.
- Erikson EH (1968) *Identity: Youth and Crisis*. New York: W.W. Norton.
- Eryigit S, Kerpelman J (2009) Using the identity processing style q-sort to examine identity styles of turkish young adults. *Journal of Adolescence* 32 (5): 1137-1158.
- Eryigit S (2010) Identity formation in context. Doktora Tezi, Auburn University Graduate Faculty, Auburn, Alabama.
- Eryüksel GN (1987) Ergenlerde kimlik statülerinin incelenmesine ilişkin kesitsel bir çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eryüksel GN, Varan A (1999) Benlik kimliği statülerinin değerlendirilmesi: benlik kimliği statüleri ölçeği (BKSÖ). Yayınlanmamış Makale, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Gönül E (2008) Kimlik statülerinin 22-30 yaşlar arasındaki genç yetişkinlerin yaşadığı kaygı düzeyleri ile ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Grotevant HD, Adams GR (1984) Development of an objective measure to assess ego-identity in adolescence: validation and replication. *Journal of Youth & Adolescence* 13: 419-438.

- Güleç C (1992) *Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi*. Ankara: Verso Yayıncılık.
- Güleç C (2004) *Politik Psikoloji Penceresinden: Siyaset Ahlakı, Kimlik ve Laiklik*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Gültekin F (2000) Lise öğrencilerinin kendini açma davranışlarının kimlik gelişim düzeyleri açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Gültekin F (2001) Lise öğrencilerinin kendini açma davranışlarının kimlik gelişim düzeyleri açısından incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14 (1): 231-241.
- Gültekin BK (2008) Adnan Menderes Üniversitesi öğrencilerinde sosyal fobi ve sosyal fobinin yaşam kalitesi ve kimlik oluşumu üzerine etkileri. Tıpta Uzmanlık Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi, Aydın.
- Güney E, Kuruoğlu AÇ, Şener Ş (2009) Ergenlik döneminde kimlik karmaşasından tanı karmaşasına: Bir vaka sunumu. *Türkiye'de Psikiyatri* 11(1): 39-44.
- Helms JE, Henze KT, Sass TL, Mifsud VA (2006) Treating Cronbach's alpha reliability coefficients as data in counseling research. *Counseling Psychologist* 34: 630-660.
- Kantarcıoğlu A (2004) Suç işlemiş ergenlerin bağlanma davranışları, kişilik boyutları ve kimlik gelişimlerinin incelenmesi Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kaynak H (2001) Gençlerde kimlik duygusu ve psikopatoloji. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Kaynak-Demir H, Dereboy F, Dereboy Ç (2009) Gençlerde kimlik bocalaması ve psikopatoloji. *Türk Psikiyatri Dergisi* 20: 227-235.
- Kocacık F (2003) Üniversite gençliğinde kimlik bunalımı: Farklılaşma ve özdeşleşme (bütünleşme). *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Tartışmaları Dergisi* 1: 1-10.
- Köker S (1997) Kimlik duygusunun kazanılması açısından ergenlerin, genç yetişkinlerin ve yetişkinlerin karşılaştırılması. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kumru A, Thompson RA (2003) Ego identity status and self-monitoring behavior in adolescents. *Journal of Adolescent Research* 18: 481-495.
- Luyckx K, Schwartz SJ, Berzonsky MD ve ark. (2008) Capturing ruminative exploration: extending the four-dimensional model of identity formation in late adolescence. *Journal of Research in Personality* 42: 58-82.
- Marcia JE (1966) Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology* 3: 551-558.
- Marcia JE (1994). The empirical study of ego identity. *Identity and Development: An Interdisciplinary Approach*, Ed: HA Bosma, TL Graafisma, HD Grotevant, DJ de Levita. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, s. 67-80.
- Meeus W (1995) Identity development, parental and peer support in adolescence: results of a national Dutch survey. *Adolescence* 30: 931-944.
- Morsümbül Ü (2005) Ergenlikte kimlik statülerinin bağlanma stilleri, cinsiyet ve eğitim düzeyi açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Morsümbül Ü, Tümen B (2008) Ergenlik döneminde kimlik ve bağlanma ilişkileri: Kimlik statüleri ve bağlanma stilleri üzerine bir inceleme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 15(1): 25-31.
- Nemlioğlu SB, Atak H (2010) Turkish emerging adults' identity statuses with respect to marital and parental statuses and SES. *International Journal of Human & Social Sciences* 5(5): 345-349.
- Nunnally J, Bernstein I (1994) *Psychometric Theory*. New York: McGraw-Hill.
- Odağ C (2005) *Ergenler*. İzmir: Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı Yayınları
- Oskay G (1997) Üniversite öğrencilerinin kimlik gelişimi düzeylerinin bulundukları fakülte ve anabilim dallarına göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13: 63-73.
- Oskay G (1998) Genişletilmiş objektif ego kimlik statüsü ölçeğinin (extended objective measure of ego identity status)-EOM-EIS' in Türkçeye uyarlaması – Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2(9): 17-24.
- Öngören H (2005) Küresel kültürün kimlik dönüşümüne etkileri: Üniversiteli gençler araştırması. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdikmenli Demir G (2009) Üniversite öğrencilerinin kimlik gelişiminde sosyal ve kimlik sermayelerinin rolü. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özgen C (1999) Kız ve erkek lise öğrencilerinin kimlik duyguları ve aile algıları arasındaki ilişki. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk MO (1985) *Psikanaliz ve Psikoterapi*. Ankara: Sevinç Matbaası.

- Öztürk MO (1988) *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara: Nurol Matbaası.
- Öztürk MO (1996) Göçle ilgili kimlik sorunları ve psikoterapi ilkeleri. *Türk Psikiyatri Dergisi* 7: 185-190.
- Pala S (2007) Madde bağımlısı olan ergenlerin kimlik statülerinin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Parman T (2000) *Ergenlik Ya da Merhaba Hüzün*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Peşken Süslü D (2002) Çalışan ve öğrenci ergenlerde kimlik duygusu kazanımının araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sadi E (2007) Ergenlerin kimlik oluşturma sürecine televizyon programlarının etkileri (Denizli ili Tavas ilçesi örneği). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pittman J, Kerpelman J, Lamke L ve ark. (2009) Development and validation of a q-sort measure of identity processing styles: The identity processing styles q-sort. *Journal of Adolescence* 32: 1239-1265.
- Rosenthal DR, Gurney RM, Moore SM (1981) From trust to intimacy: A new inventory for examining Erikson's stage of psychosocial development. *Journal of Youth and Adolescence* 10: 525-537.
- Smits I, Soenens B, Luyckx K ve ark. (2008) The Identity Styles Inventory-Version 4: A cross-national study in scale development and validation. 16th Annual Conference of the Society for Research on Identity Formation, Pacific Grove, CA.
- Solmaz F, Alisinanoğlu F (2004) Lise son sınıf öğrencilerinin kimlik statüleri ile anne baba tutumlarını algılamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Çağdaş Eğitim* 29 (309): 41-48.
- Şahin G (2009) Yetiştirme yurdunda ve ailesi yanında yaşayan ergenlerin bağlanma stilleri ile kimlik statüleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tajfel H (1981) *Human Groups and Social Categorization*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Tamar M (2005) *Gençlikte Değişim ve Süreklilik*. İzmir: Çelikkol Yayınevi.
- Taylor RD, Oskay G (1995) Identity formation in Turkish and American late adolescents. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 26 (1): 8-22.
- Turner JC (1999) Some current issues in research on social identity and self-categorization theories. *Social Identity: Context, Commitment, Content*, 1. Baskı, Ed: N Ellemers, R Spears, B Doosje. Oxford, UK: Blackwell, s. 6-34.
- Türkbay T, Özcan C, Doruk A ve ark. (2005a) Consequences of identity confusion on adolescents' psychiatric symptoms and self-esteem. *Psychiatry in Türkiye* 7: 92-97.
- Türkbay T, Özcan C, Doruk A ve ark. (2005b) Ergenlerdeki kimlik bocalaması üzerine cinsiyetin etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 12: 69-74.
- Uçar N (1999) Ergenlerde intihar düşüncesi ile ilgili değişkenlerin ve kimlik statülerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Varan A (1990) Liseli gençlerin kimlik statülerinin cinsiyet yaş sosyal çevre açısından incelenmesi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Wilkinson L (1999) Statistical methods in psychology journals: guidelines and explanations. *American Psychologist* 54: 594-604.
- Wilkinson-Ryan T, Westen D (2000) Identity disturbance in borderline personality disorder: an empirical investigation. *American Journal of Psychiatry* 157: 528-541.
- Yörükoğlu A (1988) *Gençlik Çağı: Ruh Sağlığı, Eğitimi, Sorunları*. Ankara: İş Bankası Yayınları.

Tam Metnine Ulaşamayan Tezler

- Başkan T (2000) Ruhsal sorunu olan ergenlerde kimlik duygusu: Karşılaştırmalı bir çalışma. Tıpta Uzmanlık Tezi, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
- Berkem N (1999) Ailenin psikolojik yapısı ile gençlerin benlik kavramı arasındaki ilişkinin kurulması. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Çolakoğlu HS (2004) Ankara' daki bir grup ergenin kimlik karmaşası sorunu ve popüler kültürün bu soruna etkileri üzerine bir inceleme. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ender R (2004) Tip I Diyabetes Mellitus tanısı ile izlenen ergenlerin benlik kavramı, kendini algılama ve gelecek zaman perspektifi özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Gavas A (1998) Kimlik gelişimi sırasında ergenin anne-baba ile ilişki düzeyinin saptanması. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Gürmeriç AŞ (2003) The relationship between parenting styles identity status and disordered eating patterns. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kağan (1999) Kıbrıslı ve Türkiyeli üniversite öğrencilerinin kimlik gelişim düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kartal T (1999) Değişik yaş gruplarındaki ergenlerin kimlik gelişimi sırasında okula-iş yaşantısına ve boş zamanlarını değerlendirmeye ilişkin görüşlerindeki farklılıklar. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Levent-Yuna M (1999) Identity construction: Self-narration of educated Turkish Jewish young adults. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Oflazoğlu F (2000) Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerde kimlik statülerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Özcan Y (2005) Suç işlemiş ve suç işlemiş ergenlerin benlik kavramları ve gelecek zaman perspektifleri. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Özdemir İ (1995) Kural yönelimli ergenlerde kimlik gelişimi ile formal düşünce arasındaki ilişki. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Uçar N (1999) Correlates of suicide ideation and ego identity status among adolescents. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Uzman E (2002) Sosyal destek düzeyleri farklı üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre kimlik statüleri. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ünlü H (2001) Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal desteğin ve ego kimlik statülerinin sosyo ekonomik düzey ve cinsiyete göre incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ünsal A (1998) Kimlik gelişimi sırasında ergenin arkadaş ilişkilerinin saptanması. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Ek 1: Çeşitli İstatistiksel Testlerde Etki Boyu İndeksleri ve Standartları (Cohen 1988, Aron ve ark. 2006))

İstatistiksel Test	Etki Boyu İndeksi	ETKİ BOYLARI		
		Küçük	Orta	Büyük
t testi	d	≥ 0.20	≥ 0.50	≥ 0.80
korelasyon	r	≥ 0.10	≥ 0.30	≥ 0.50
x ² testi	Φ _c	≥ 0.10	≥ 0.30	≥ 0.50
çoklu regresyon	R ²	≥ 0.02	≥ 0.13	≥ 0.26
varyans analizi	η ²	≥ 0.01	≥ 0.06	≥ 0.14

Burada verilen Cramer Φ (fi) standartları kısa kenarında iki göz bulunan çapraz tablolar içindir; göz sayısının artmasına bağlı olarak standartlar değişmektedir.

Ek 2: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Madde 16

Eser sahibinin izni olmadıkça eserde veyahut eser sahibinin adında kısaltmalar, ekleme ve başka değiştirmeler yapılamaz. Eser sahibi, kayıtsız ve şartsız olarak yazılı izin vermiş olsa bile şeref ve itibarını zedeleyen veya eserin mahiyet ve hususiyetlerini bozan her türlü değiştirilmeleri menedebilir. Menetme yetkisinden bu hususta sözleşme yapılmış olsa bile vazgeçmek hükümsüzdür.